

Ženitba kancelista Jareba.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Kancelist Jareb je odprl oči ter pogledal v strop. Natanko nad njegovo glavo je lezla stenica; izgrešila je bila pot in je blodila na desno, na levo, preko velikih zelenih rož, ki so bile naslikane na zidu; naposled se je domislila in je hitela naravnost v kot ter po steni nizdol. Jareb se je tiho sklonil iz postelje, zgrabil je copato in je čakal; stenica se je potuhnila, počivala je dolgo časa in obadva sta molčala; komaj se je previdno in počasi napotila dalje, je zamahnil Jareb ter udaril z vso močjo po zidu; nato je zalučil copato po izbi in je zaklel.

Zgodilo se je redkokdaj, da je bil Jareb zle volje; kajti bil je rodoljub. Tisto čednost je imel, ki jo ima tako malo ljudi na svetu: bil je spodoben, tudi če je bil sam. Ampak tisto jutro, ko je zalučil copato po izbi, je bilo jutro brez primere.

Skoro do postelje je že sijalo svetlo solnce. Jareb je pogledal na uro, vzdignil se je v postelji ter se pokrižal. Ni molil zaradi pobožnosti, temveč zaradi spodobnosti in zato, ker je bil uradnik. Vedel je dobro, da so zapovedi njegove družbe in njegovega stanu enotne in nerazdeljive: urad, velika maša, procesija in molitev. Ko je odmolil, je zaklel vdručič.

„Jaz pa le vem, da me bo izpodrinil ta hudičev Hojzič!“

Vstal je in je stopil k oknu. Lepo jutro je bilo zunaj, vse dišeče in blaženo. Zdavnaj že se je bila vzdignila megla iz doline, v belem solncu so se svetile hiše, nebo, svetlosinje, visoko, še vse v poljutranjih sanjah, je bilo koprnenja vredno. Tik pod njegovimi očmi se je smejala široka cesarska cesta; onostran ceste je spala pod vrbami v večnem mraku globoka kotlina; nobeno uho še ni slišalo, kaj pripoveduje temna voda Močilnika. In tam, še dalje, strme gozdovi v nebo; tiho, obzirno trepeče jutranja luč čez njih tihi mrak . . . Lepo jutro je bilo zunaj, njegovega srca pa ni potolažilo.

Oblačil se je počasi in zelo skrbno. Ko se je bril, je ugledal tik pod nosom droben, rdeč mozolj in se je hudo prestrašil.

„Na nosu naj bi bil zrasel, sredi nosa; še lepše bi bilo!“

In mozolj, ki je bil tako nežen in droben, da bi ga nepazno oko nikoli ne ugledalo v senci košatih brk, se mu je zazdel nena doma čudovelik, ves žareč in bahat v nekrščanski zlobi. S skrbljivo ljubeznijo je ogledaval Jareb svoj obraz; in ko je ogledaval, je bil napol srdit, napol zadovoljen.

„Lep obraz je bil nekoč!“ je pomislil v tihi otožnosti. „Lep obraz je bil in rad sem ga imel in še zdaj bi bil uvaževanja vreden, da bi tega mozolja ne bilo . . . čez noč se je izrinil iz kože, skrbi so ga rodile in hude sanje . . .“

Kraj oči se je grbila koža v tenko skrite sramežljive gube. Jareb ni vedel, ali bi jih bil vesel, ali bi se jih bal. Zakaj kakor so bile znamenje poltrudnih let, tako so bile tudi znamenje rodoljubne dobrohotnosti. Redki so ljudje, ki jim je bil Bog dodelil tiste sladke, mehkošno smehljajoče gube, prijazno pozdravljajoče; skoro nobeden drugi jih nima razen tistih, ki so doživeli vižmarski tabor. Ostalo je kraj oči kakor lep spomin.

Namočil si je lase z blagodišečo vodo, ravnal si je prazniško prečo od čela do temena in je mislil nevesele misli. Ni se dalo reči, da so lasje že osiveli, ampak tudi se ni dalo reči, da so ostali lepo kostanjevi. Prijatelj bi vzkliknil: „O, Jareb, kako svatovska je tvoja frizura!“ Sovražnik pa bi pogledal postrani: „Saj si že siv, norec! Molit, molit!“ — In če bi bil Jareb zadovoljnega srca, bi verjel prijatelju, če bi bila njegova duša potrta, bi se vdal sovražniku. Niso bili lasje ne sivi, ne kostanjevi; „vrag vedi, kakšni so!“ je vzdihnil Jareb in takoj se mu je razvedrilo srce, ko se je ozrl nekoliko niže in je ugledal košate, temnokostanjeve, fantovsko zavihane brke.

Tudi najdostojnejši človek in največji rodoljub je včasih popogumen in samostojen. Ta redka in velika čednost se pojavlja po navadi le v malenkostih, ampak pojavlja se. Nekateri imajo krepko hojo, drugi kolnejo, da, celo taki so, ki nosijo klobuk postrani. Jareb je imel fantovsko zavihane brke. Morda je nekoliko pretiraval, ampak vendar je bilo nekaj resnice v njegovih ponosnih besedah: „Dobro vem, da nekaterim ljudem niso pogodu moji brki; zadnjič me je okrajni glavar hudo pogledal . . . toda jaz sem samostojen človek, štiridesetleten mož in vesten uradnik; da bi bilo veliko takih, bolje bi bilo narodu!“

Poslednjikrat se je ozrl v ogledalo, pomaknil je okrogli svetli klobuk precej nizko v čelo, kakor se spodobi uradnikom, stopil je parkrat po izbi s krepko lagotnim, mladeniškim in vendar popolnoma spodobnim korakom, zavzdihnil je in se je napotil.

Prelepo jutro je bilo, dolina šentflorjanska pa ni uživala te lepote s hvaležnim in veselim srcem. Neprijazna senca, kakor slutnja še nepoznanega zla, je ležala preko doline; oči je niso videle, duša pa jo je globoko občutila.

Ko je stopal Jareb z lepo umerjenimi koraki po beli cesarski cesti, je bil njegov obraz resen in mrk, skoro sovražen. Gledal je v tla, včasih je udaril z drobno palico po kamenju, nasutem ob cesti. Z lahkimi, poskakujočimi koraki mu je prišel naproti davčni praktikant Jerina, mlad in lahkomiseln človek, ki še slutil ni resnobe in dostojanstva uradniškega življenja. Oblačil se je precej malomarno, klobuk je nosil postrani, smejal se je neprestano, če je bilo potreba ali ne, in z vsakim vagabundom je pil bratovščino; po noči, kadar je spala vsa dolina šentflorjanska, je sedel ob oknu in brenkal na citre, tako da so se budile v pol vzdramljenih srcih pohujšljive sanje.

Široko je zamahnil Jerina s klobukom in je pozdravil tako veselo, kakor da ni ležala neprijazna senca na dolini šentflorjanski in na resnem obrazu Jarebovem.

„Že tako zgodaj, gospod Jareb? Lepo jutro je, lep večer bo!“

Jareb je pogledal jezno, komaj se je dotaknil klobuka s kazalcem in je šel molče dalje.

Jerina je gledal začuden za njim, nato je nenadoma nabral ustnice kakor v poljub in je tiho zažvižgal predse.

Ko je prišel Jareb v bližino Hojzičeve krčme, je krenil na drugo stran ceste in je pospešil korake; toda Hojzič, ki je stal na pragu golorok in v copatah, ga je ugledal ter ga je pozdravljajal z obema rokama.

„Hej, kam tako naglo, gospod kancelist?“

Jareba je zgrabil tolik srd, da je zardel v obraz.

„Delat, lenoba, delat!“

„Kdo pa bo danes delal, gospod kancelist?“ se je zasmeljal Hojzič za njim.

Kakor je bil Jareb spodoben in miren človek, tako da je zaklepal svoje srce vsem strastem, velikemu sovraštvu in veliki ljubezni: kadar je ugledal Hojziča, mu je zavreła kri; in kolikor večji je bil srd v njegovem srcu, toliko bolj srdit je bil nazadnje nad svojim srdom samim. Že pred mnogimi leti, takoj v prvem trenutku,

ko je ugledal Hojziča, je čutil Jareb: ta človek sedi tam in molči in me zasmehuje! Zakaj Hojzič je bil popolnoma nespodoben človek; ni je bilo nečednosti na svetu, ki bi se ne bahal ž njo; razkazoval je svoje grehe in hudodelstva z očitno radostjo in prešernostjo, v pohujšanje vsej dolini šentflorjanski. Samec je bil, mlad krčmar, postaren fant, in nobena ženska, še tako čednostna in sramežljiva, ni šla mimo njegove hiše, mimo njegovih hudobnih oči, da bi ne zardela ter pogledala v tla; nič ni rekel, še nasmehnil se je komaj in takoj je človek vedel, kako in kaj. V cerkev je res hodil, še k deseti maši je prišel včas, toda boljše bi bilo, da bi bil ostal doma; če se je useknil med pridigo, so vedeli vsi, da se ni useknil iz potrebe, temveč Bog vedi zakaj. Najbolj nespodoben pa je bil v politiki in v javnem življenju doline šentflorjanske; vse je oskrunil, česar se je dotaknil, kar je le pogledal s svojimi nečednimi očmi. Ko so blagoslavljali čitalniško trobojnico in je gorela vsa dolina šentflorjanska v rodoljubnem ognju, se je prikazal nenadoma s tremi pijanci in je razvil frankfurčanko sredi trga; neki rodoljub, ki je bil prišel iz Trsta, se je razjokal vpričo ljudi. Župan Frfila je ljubeznivo posvaril Hojziča in ga je vprašal, čemu tako malopridno vedenje; pijani Hojzič pa mu je odgovoril: „Zategadelj, da pride malo življenja v ta rodoljubni dolgčas!“ Jareb, ki je slišal te grde besede, je bil ogorčen in je zmajal z glavo, učitelj Šviligoj pa je rekel: „Mnogo nas še čaka narodnega dela!“ Zelo čudno pa je bilo, da je edini Jareb resnično in od srca preziral nespodobnega Hojziča; vsi drugi so ga imeli natihem radi in so se smehljali v sladkem zadovoljstvu, kadar so ugledali njegov prešerni obraz. Zakaj taka je človeška natura in to je njen izvorni greh, da je nagnjena bolj na hudo nego na dobro stran.

Prostrani trg pred sodiščem je bil ves potopljen v belo jutranjo luč. Hiše so se lesketale veselo in prijazno, kakor ob nedeljah popoldne: sodišče samo, visoko in gosposko, čitalnica, županova hiša, Majerjeva štacuna — kamor je človek pogledal, sama lepota in radost. Trg pa je bil tih in prazen, kakor cerkev po litanijah; nobenega uradnika ni bilo pred sodiščem, da bi mežikal v solnce in pušil smodko, na pragu Majerjeve štacune ni stal počesani komi Rudolf in duri so bile zaprte, čitalniška okna so bila zagrnjena kakor ob veliki narodni žalosti. Edini župan je stal pred vežo, vrtel je na trebuhu palec ob palcu, gledal je proti nebu in je bil ves potr. Ko je ugledal Jareba, se mu je razvedril obraz le toliko kakor človeku, ki je željan tolažbe in ve, da ni tolažbe zanj.

„Zdražba in prepir sta se naselila v dolino šentflorjansko!“ je odgovoril Jareba.

Jareb je molčal in je samo pokimal.

„Ali veste, kaj sem videl sinoči?“ je vprašal župan.

Jareb je nekoliko vzdignil obrvi.

„Ne vem, če sem natanko videl, ampak videl sem. Spat sem šel zgodaj, ko se je šele mračilo; pod noč, takole ob desetih, pa se zbudim; zdelo se mi je, da me je poklicala moja rajna žena. Stopim k oknu — lepa noč zunaj; nikjer ni takih noči kakor v dolini šentflorjanski. Vse tako tiho, da me je bilo skoro strah. Drevje tako črno, da si nisem upal pogledati ne na vrt, ne na cesto; jagredi so se dotikale neba in tako se mi je zdelo, kakor da vise zvezde na njih. Nebo pa je bilo tako svetlo, kakor ga še nikoli nisem videl, čisto belo. Nenadoma — ni bil ne oblak, ne senca ni bila — odkod senca? — se zatemni nebo vse od izhoda do zahoda, silna ptica s silnimi črnimi perotmi se prikaže nad dolino šentflorjansko in jo obsenči vso; jaz sem se pokrižal, hitel sem v posteljo in sem se odel čez glavo . . .“

„Sanjalo se vam je, župan!“ je odgovoril Jareb.

„Ni se mi sanjalo. Še zdaj vidim tisto ptico: glejte, ena perot se je dotikala tam Žalostne gore, druga je zamahovala polahko nad Kórenom, kljun pa je strmel proti Ljubljani . . . tako sem jo videl. Vsa dolina šentflorjanska je bila v senci in mrzel veter je zapihal . . .“

„Znamenja so!“ se je vdal Jareb in tudi njemu je bilo sitno pri srcu.

„Znamenja so in takoj rano sem premislil in dognal, kakšna znamenja. Zatorej pravim: zdražba in prepir sta se naselila v dolino šentflorjansko!“

Jareb se je nasmehnil prijazno-otožno, pokimal je z glavo počasi in trudno ter se je okrenil; župan pa ga je prijel narahlo za roko pod komolcem.

„Še eno besedo, eno samo besedo!“ je izpregovoril tiše, skoro slovesno. „Ne maram izpraševati vašega srca, tudi ne maram ugibati vaših misli, ampak tole vas vprašam: „Ali je res, ali ni res, da se bo vršila nocoj tista komedija, ki je zoprna Bogu in ljudem?“

„Res je!“ je odgovoril Jareb in nekoliko zlovoljnosti je bilo v njegovem glasu.

„Jaz ne vem, kako mislite o tej stvari, gospod Jareb, le toliko rečem: ni nam Bog poslal tiste ženske, temveč zlodej jo je poslal!“

Globoko zamišljen, potrtn in nemiren je šel Jareb preko ceste v urad. V temni veži mu je prišel naproti debeli, človekoljubni sodnik in vzdignil obrvi, ko je ugledal Jarebov temni obraz.

„No?“

„Tako, tako, gospod sodnik!“ je odgovoril Jareb in v ponižnih besedah je bila ponižna misel: „Žalosten je človek, toda vdano trpi svojo žalost!“

Stopil je v izbo, pokimal je mimogrede pisarju in je sedel za mizo, da bi razvedril in potolažil svoje srce s koristnim delom. Toda glej, kam strme oči, kam lete misli? . . .

Jareb se je trudil, da bi spoznal vzrok in izvor svoje bolesi, tistega temnega nemira, ki je bil tako velik, da se mu je tresla roka in je škropilo pero. Trudil se je, spoznati ni mogel. Pogledal je na nebo, ki se je belilo zunaj v jasni luči, in takoj se je domislil ptice, ki je visela po noči nad dolino šentflorjansko ter jo vso zasenčila. Pomislil je na ptico in se je razsrdil.

„Sanje pijanega strahopetca . . . ampak Bog vedi, če so bile sanje . . .“

Ves prestrašen, kakor da je bil ugledal vedomca tik pred seboj, je izpustil pero iz trepetajoče roke, naslonil se je globoko na stol in je povесil glavo.

„Tudi jaz . . . saj sem tudi jaz videl sinoči ptico na nebu... Ko je razprostrla črne peroti, je sklonila glavo prav do zemlje in je usekala s kljunom naravnost v moje srce . . .“

Kakor da se je bilo pretrgalo zagrinjalo od vrha do tal, je ugledal Jareb nenadoma svoje čudne sanje.

Komaj pol ure, predno se je vzdramil — morda je sijalo zunaj že tisto lepo jutro — so se odprle duri in v izbo je stopila ženska. Ugledal jo je, dolgo je strmел vanjo, ko je stala med durmi. Od začetka je bilo njegovo telo kakor leseno, še z mezincem ni mogel geniti; na obrazu mu je ležalo kakor težka mrzla maska. Nato je zganil najprej z nogo, nato z roko, zbral je vso moč trepetajočega telesa in je vzdignil odejo preko obraza.

„Kaj se me bojiš, Tone? Kaj me ne poznaš več?“ je vprašala ženska.

Pod odejo je ležal in je slišal natanko vse njene besede in je odgovarjal.

„Pojdi od mene! Pojdi od mene! Nič več te ne poznam, zakaj ženim se!“

Tako je odgovarjal, dihal pa je težko in pot mu je lil po obrazu in po vsem životu.

Počasi je stopila ženska k njegovemu vzglavju; ni slišal njenih korakov, temveč čutil jih je. Tudi ni ne slišal ne videl, kako se je iztegnila njena dolga, bela roka ter se doteknila odeje. Samo čutil je v srcu, od groze molčečem, kako je stala ob njegovem vzglavju ter se sklanjala čisto blizu k njemu.

„Zbogom, zbogom, Beti! Pojdi od mene! Pojdi od mene!“ je vzdihoval Jareb in prosil.

Toda ženska ni bila usmiljena, ni slišala njegove tihe prošnje. Prijela je za odejo s svojo tenko, belo roko in počasi, polagoma, oprezno, obzirno, natihoma je odgrinjala Jarebov prestrašeni obraz.

In ko ga je odgrnila, se je prestrašila sama in roke so ji omahnile.

„Kaj si to ti, Tone?“

Jareb je ležal mirno, samo njegove oči so bile široko odprte in so se svetile v jutranjem mraku. Vse njegovo telo pa je bilo težko in nerodno, ne mogel bi se geniti drugače nego bolno vzdihujoč:

„Kaj si to ti?“

Vprašala je, on pa je strmel vanjo s prestrašenimi očmi.

„Jaz sem . . . jaz sem Anton Jareb . . . in zdaj, strahotna ženska, pokliči svojo družbo, vse svoje zakletnike, da naj se spravijo nadme . . . molil sem, ne bojim se jih . . .“

Ni se bal; zakaj bil je spodoben človek; zobje pa so mu šklepetali in trepetalo mu je telo.

„Ničesar se ne bojim!“ je govoril trepetaje in mraz mu je bilo. „Ampak samo nikar . . . samo nikar drugim ne povedati!“

Ženska je stala ob postelji, poslušala je, sklanjala se je globoko k njegovemu licu.

„Tone!“

„Pojdi od mene, Beti! Koliko ljudi je na svetu, koliko jih je in kako so bogati!“

„Saj mi še v obraz nisi pogledal, Tone! Vsaj v obraz mi poglej!“

Počasi je okrenil glavo in se je prestrašil še veliko bolj; mraz mu je segel od čela do nog.

Obraz je bil droben, bolehen, bel, toda nežen in čudolep, ves nebeški, kakor obraz svete Neže na starih cerkvenih podobah. Oblečena pa je bila ženska v temne, razdrapane cunje, vse premočene, kakor da je bila prišla naravnost iz vode. Lasje so bili ovenčani

z mokrimi potočnicami, v levi roki pa je držala šopek potočnic in belih rož; tako je bila podobna Ofeliji, ki jo je videl Jareb nekoč v gledališču.

„Kod si hodila, da je tako premočeno tvoje krilo, in zakaj te potočnice v laseh in v roki?“

„Daleč sem bila, dolgo sem hodila . . . bolno je bilo moje srce, zdaj pa je ozdravelo in je mirno.“

„Če je mirno tvoje srce, pojdi od mene . . . tudi moje srce je mirno, spodoben človek sem.“

„Zmerom je bilo mirno tvoje srce . . . Zelo sem te ljubila, tako sem te klicala, kakor mater, hudo sem jokala po tebi . . .“

Jareb je iztegnil tresočo roko, da bi se branil, obraz pa je obrnil v steno.

„Minilo je, minilo! Davna leta so, pozabljena, v nič utopljena; ni spomina, ne veselja, ne bridkosti ni! Zdaj sem spodoben človek in ženim se!“

„Tudi jaz te ne ljubim več . . . minilo je!“

Jareb je vztrepetal, čudna groza mu je legla v srce in na vse telo. Zastokal je hripavo, zamolklo, kakor pod očmi razbojnika.

Tiho se je vzravnala ženska, tiho, da ni ne slišal ne videl njenih korakov, je stopila proti durim. Ko je stala med durmi, se je vzdignil v postelji, obraz se mu je spačil v zlobi in v strahu in klical je s tako hripavo kričečim, sovražnim in prosečim glasom, da se je vzdramil onkraj potoka učitelj Šviligoj, stopil k oknu ter zmajal z glavo.

„Beti! Pojdi od mene, ampak tako ne pojdi! Vse pokliči, vse skliči, kolikor jih spi tam v jamah! Vsi pridite — nate moje telo in mojo dušo! Stori, Beti, kar poželi tvoje razžaljeno srce — ampak ne ljudem! Ne ljudem! Beti, jaz sem spodoben človek!“

Nič ni bilo zapisano v njenih očeh, če je slišala njegove besede; tiho so se odprle duri, tiho so se zaprle . . .

Ko se je Jareb vzdramil, ni mislil več na čudno ponočno zgodbo; popolnoma je pozabil Ofelijo, njene ovenčane lase, njen obraz in njene besede. Edino, kar je ostalo v srcu, je bila grenka zlovoljnost, kakor po večeru, prečutem v pijani družbi.

In zdaj, glej, se je pretrgalo zagrinjalo nenadoma od vrha do tal. Ofelija je stopila predenj, kakor je stala po noči, s svojim bolnim, belim obrazom, s potočnicami v laseh in v roki; slišal je njen glas, kakor ga je slišal po noči, njen očitajoči, proseči glas, ki je skrival temno, grozopolno skrivnost. In obšlo ga je kesanje.

„Vsaj eno ljubeznivo besedo da bi ji bil rekel! Zakaj sem bil tako neroden, tako plah — saj so bile sanje! V sanjah bi ji bil lahko rekel ljubeznivo besedo, na primer: Rad te imam, zelo te ljubim, draga Beti, ampak tako je in tako. Jaz sem spodoben človek in tako! — Pa nič! Tresel sem se kakor pred nebeškim sodnikom in čisto brez pameti sem bil! Potolažil bi jo bil z ljubeznivo besedo, razjokala bi se bila in bi šla in bi se ne prikazala nikoli več. Poceni so ljubeznive besede, v sanjah še celo . . . Kriste, povej, kaj so bile sanje? Tudi župan pravi, da se mu ni sanjalo, ko je videl črno ptico na nebu! . . .“

Jareb je strmel predse in se je pogovarjal s svojim potrtem srcem; aktov se ni dotaknil, pero je ležalo na mizi.

Vzdramil ga je debeli sluga, ki je stal pred njim.

„Tole sem prinesel!“

Izročil mu je pismo in v pismu je bilo napisano:

„Prikažite se nocoj! Liza.“

Črke so bile velike in nerodne, ampak besede so bile sladke. Razvedril se je Jarebu obraz in razvedrilo se mu je srce!

„Matijec, takoj mi prinesi pol litra črnine!“

Od začudenja je obstrmel Matijec in se ni ganil, tudi pisar je izpustil pero in je pogledal z osuplimi očmi in ves prestrašen.

„Le prinesi, Matijec, le prinesi, in nič ne glej! Svet je lep in kakor ustvarjen za spodobne ljudi!“

Matijec je šel, Jareb pa je vstal in je stopil k oknu. V prelepi sinjini je sijalo nebo, nobenega oblaka ni bilo na njem, tudi ne najtišje sence. Župan je bil stopil golorok iz veže na cesto, pogledal je proti oknu in je pokimal; tudi Jareb je pokimal in se je prijazno nasmehnil.

(Dalje prihodnjič.)

Mladosti.

<p>Spomlad ti moja, majnik moj, za mano si; in v daljni glorji sled se tvoj jasno žari.</p>	<p>Za tabo zrem in ni okó od solz rosno; zrcali tvoje glorje sled se v njem samó.</p>
--	---

Utva.

Ženitba kancelista Jareba.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

II.

račilo se je že, ko se je napravil Jareb na tisto težko pot, ki je čakal nanjo tako dolgo in s tako nemirnim, plahim in upajočim srcem.

Pogledal je na nebo — glej, vsa jasnina je izginila; oblakov ni bilo, toda siva, nevesela senca je prepregla nebo od izhoda do zahoda in nobena zvezda še ni svetila.

„Kaj se bo prikazala črna ptica nocoj?“ je pomislil Jareb in njegovo srce, opoldne že tako sladko potolaženo, je vztrepetalo v nerazumljivi, čudni bolesti.

Lepa pot je bila, ki jo je meril Jareb. Od trga, že napol dre-majočega v mraku, preko bele, široke ceste, mimo črnih jagnedi, po bližnjici čez polje, ob potoku, samotno šumečem, preko brvi in nato v tisti tihi kraj šentflorjanske doline, kjer je žalost in siromaštvo. Tam na rebri, nad klancem siromakov in izgnancev, se beli svetla, prijazna hiša, v tolažbo trpljenju in bridkosti. Nad vrati se ziblje oblanica; okna so žarko razsvetljena in še ne zastrta.

Na klancu, komaj dvajset korakov pod krčmo, je postal Jareb, skrtil se je v temen kot in se je naslonil ob zid razpale koč. Obšla ga je bila globoka slabost, noge so se mu tresle in zazibalo se mu je pred očmi. V tistem trenutku, ko se mu je zazibalo pred očmi, se je zatemnilo vse nebo. Velika senca se je razgrnila nad dolino; velika senca, črna ptica; ena silna perot se je dotikala Žalostne gore, druga je zamahovala narahlo nad Kórenom; kljun je bil obrnjen proti Ljubljani, toda glava se je okrenila in se je sklonila globoko in Jareba je bolelo srce kakor nikoli . . .

Obrisal si je potno čelo, ozrl se je začuden po klancu, ki je bil mračen in samotni, začuden se je ozrl na nebo, ki je bilo jasno in ki je gledalo nanj s prvimi belimi zvezdami, s prijaznimi očmi.

„Saj ni bilo ptice na nebu!“ je pomislil Jareb. „In moje srce je bilo plaho, ko samo ni vedelo zakaj . . . Preveč sem pil, se mi zdi!“

Obrisal si je s čela pot, bojazni iz srca pa ni pregnal in noge so se mu tresle, ko je stopal proti svetli hiši, tolažbi trpljenja in bridkosti.

Natanko ob tistem času je slonela Liza ob oknu in je spoznala Jareba že od daleč, že v mraku.

„Le hitro, prijatelj, le naglo, le ročno! Kozarec je poln in čaka!“

Pa ni pospešil korakov Jareb, postal je in razlila se mu je po životu slabost kakor na klancu. Omahnil je, opotekel se je in se je vzdramil.

„Kje sem slišal tisti glas? Zdi se mi, da sem ga v sanjah slišal. Ofelija je tako govorila, Liza nikoli; zamolkel je njen glas!“

Liza je slonela ob oknu in se je smejala.

„Kaj ste že večerjali, gospod kancelist? Vabila sem vas na večerjo, vi pa prihajate že zelo veseli!“

Njen glas, ki je bil prej tako zvonek in čist, je bil nenadoma zamolkel, nekoliko hripav, kakor da bi bilo grlo vajeno močnega vina.

Predno je stopil Jareb v hišo, se je pokrižal.

„Satan me je motil! Beži, satan, beži od mene! Spodoben človek sem in hodim v cerkev! . . . Njen glas je bil, Lize glas je bil, satan pa mi je rekel, da je glas iz tistih čudnih sanj in da je glas tiste črne ptice, ki se je prikazala tako nenadoma nad to dolino šentflorjansko! Beži, satan, beži od mene!“

Odprl je duri in pred mežikajočimi očmi se je zasvetila široka, glasna, svečano razsvetljena izba. Liza mu je prihitela naproti in mu je stisnila obedve roki.

„Pozdravljen!“

Jareb se je spodobno poklonil.

„Pozdravljeni!“

Videl je Lizo tik pred sabo, toda videl jo je kakor v megleni daljavi, kakor v sanjah.

Morda ji je bilo že štirideset let, kdo bi vedel; lahko bi jih bilo tudi samo dvajset. Res je bilo telo precej rejeno in okroglo, toda oblike so bile zelo prijazne in velikega spoštovanja vredne. Obraz je bil podolgast, poln in zdrav, vesele in rjave oči so se smejale iz njega. Vesele in rjave so bile njene oči, toda na dnu je ležala tiha senca, ki je nihče ni videl: ne praktikant Jerina, ne pohujšljivi Hojzič in tudi ne Jareb.

„Zdaj pa kar brž sedite!“

Liza ga je posadila na stol, na gosposko mesto pod velikim ogledalom.

Komaj je sedel, komaj je ugledal kozarec pred seboj in še predno se je ozrl po družbi, je udarila Liza z nožem po steklenici in strahotna tišina je dehnila na srce Jarebovo.

„Tako, prijatelji, smo zdaj v prijetni kompaniji, brez hudobnih oči in brez nepovabljenih ušes! Blagor vam, snubci, ki vam je misel stanovitna in ena, ne blagor meni, dvanajstkratni nevesti, ki nima ženina, ker jih ima preveč!“

Zasmejala se je Liza, zasmejali so se gostje, tudi Jareb se je zasmejal. Kozarci so zažvenketali, razvedrili so se obrazi in so zardeli. Jareb je vedel, kako velika in nevarna je njegova dolžnost; spodobno je sedel, spodobno se je smejal in komaj so se doteknile ustnice kozarca.

Nenadoma je vzdignil obrvi, osinjel mu je obraz in kolena so se mu stresla. Ni sedla Liza k njemu, temveč sedla je k Hojziču, ki jo je takoj objel okoli vratu. Jareb je zakašljaj, nato je naglo izpraznil kozarec . . .

„Konec je!“ je premislil v svoji resnični bridkosti. „Vedel sem, da me bo izpodrinil ta hudičev Hojzič, in zdaj se je izkazalo! Zatorej je najbolje, da se pokrižam ter se povrnem v svojo neprijazno samoto!“

Komaj je to premislil, je udarila Liza pogumnega Hojziča naravnost na lice. Hojzič se je zasmejal krohotaje, tudi Liza se je smejala, Jareb pa je bil vesel in upanje se mu je nasmehnilo v lice.

„Ni treba, da bi vstajal!“ je pomislil. „Če sede drugi, bom sedel tudi jaz. Kjer je enajst jogrov, je treba, da je tudi dvanajsti! Zdaj se igra, zdaj je razposajena in nespodobna, ker je zadnji čas; kmalu ne bo časa več, zakaj žena spodobnega človeka bo spodobna žena. Oprostite besedam, ki jih šepče siromak pred smrtjo, oprostite tudi kretnjam njegovim!“

Ozrl se je po omizju in je videl same znane obraze. Tam je bil hudobni Hojzič, tam je bil lahkomiseln Jerina in tam starikavi davkar, rodoljubni učitelj Šviligoj, plešasti sodni adjunkt, ki je veliko pil, dvoje kmetskih fantov, ki se nista zmenila za nikogar in sta sedela goloroka za mizo, natanko pripravljena, da poženeta vso družčino preko praga, nadalje neki škric, ki je bil prišel od bogvekod in je imel zelo dolg, bledikast, kozjebred obraz, in poleg dveh suhotnih, zaspanopijano molčečih uradnikov je sedel tam sam župan Frfila, ves dostojanstven, trezno motreč, resno sodeč, drugim komaj viden, kakor v megli . . .

O, kako koristno in resnično besedo je izpregovoril župan Frfila, ko je oznanil, da Lize, te čeznaravno zapeljive ženske, ni bil poslal Bog v dolino šentflorjansko, temveč zlodej! Komaj se je prikazala, leto dni če je tega, se je naselil duh zdražbe in prepira v dolino šentflorjansko. Kakor da je bila prišla v dežel kuga, vojska in povodenj: oče ni več poznal sina, sin ne očeta, ženin ne več neveste, prijatelj ne prijatelja. Zadovoljnost, ljubezen, rodoljubje, navdušenost za vse, kar je lepo in koristno — vse te čednosti, od nekdanj kraseče dolino šentflorjansko, so umrle nenadoma. Celo učitelj Šviligoj je zažvižgal nekoč na cesti in nič ga ni bilo sram. Nad klancem, nad vso lepo dolino, prav tja do Žalostne gore se je svetilo pohujšanje.

Prišla je — in glej, nad temnim klancem, nad siromaki in izgnanci, se je zasvetila bela hiša, se je odprla vesela krčma; ne krčma, božja pot, vseh romarjev zaželjeni cilj. Prihajali so najprej natihoma, komaj so se pozdravljali, tiho so sedeli. Ena sama misel je bila v srcu, velika in imenitna misel. Prihajali so glasneje, pili so in prepevali, prijazno so se pozdravljali. Misel pa je ostala v srcu, ena sama misel, velika in imenitna.

Kdo je Liza? Odkod je? Tema in noč. Ne ve srce človeško, odkod, ne ve, kam, — in čemu bi vedelo? Lepa je bila in globokega hrepenenja vredna. Kdo vpraša, kam hrepenenje? Kdo vpraša, odkod?

Župan Frfila je pripovedoval, da je bila Liza nekoč farovška kuharica in da je podedovala po svojem prijaznem gospodu veliko bogastvo. Tako je pripovedoval župan Frfila in si je mislil zraven: „Čemu bi se jaz ne udeležil tega bogastva?“ In ko je umrl blagi gospod, se je ozrla Liza po svetu in je spoznala, da so dežele lepe in da je mnogo moških na zemlji. Zato se je napotila v dolino šentflorjansko, ki je najlepša dolina na svetu in ki je dom in zavetišče mnogoterih pametnih in postavnih rodoljubov.

Župan Frfila je bil debel, toda zelo postaven in častitljiv mož; kljub temu so se polastili njegove poštene misli mnogi malovredni ljudje, polastili so se je kmetje, učitelji, uradniki, delavci, rokodelci, celo bajtarji, gostači in hlapci. Nekoč, ko je bil teman večer, so vsi nenadoma pomislili in so spoznali: „Čemu bi se jaz ne udeležil tega bogastva?“

In tako se je začela žalostna vojska, kakršne še ni doživela dolina šentflorjanska. Brat je bil proti bratu, sin proti očetu, kakor v laški vojski. Vse veselje je minilo, minila je vsa ljubezen in pri-

jaznost. Prijatelji se niso več krščanski pozdravljali, temveč mežikali so si hudobno in škodeželjno. Vse zaroke so bile ustavljene, vse ljubezni grobo pretrgane. Skoro bi se bilo človeku zdelo, da gre narazen, da se žalostno cepi in razblinja dolina šentflorjanska, nekoč zavetišče in tabor vseh idealov.

Ampak Bog, ki je usmiljen, je dodelil pamet zemljanom; spogledali so se in so se mukoma iztreznili. Spoznali so, da je izmed vseh poklicanih samo eden izvoljen. In takoj se jih je vrnilo sto, ki niso bili poklicani.

Tedaj pa je nastalo veliko vprašanje, razločno zapisano v zgodovini doline šentflorjanske. Še jih je bilo dvanajstero, dvanajstero še jih je stalo pred belo hišo nad klancem. In to niso bili kmetje, ne bajtarji in ne gostači, celo ne hlapci. Spodobni ljudje so bili, ki se ravnaajo in ki znajo maniro. Kdo je? Kdo se vzdigne izmed njih ter stopi na klanec, kralj doline?

Jareb je preračunal in premislil stvar najbolj natanko. Redkokdaj, komaj v soboto zvečer, je stopil v krčmo, pozdravil s prijaznim mežikanjem neprijetno družbo ter stisnil roko gostoljubni Lizi. Nato je sedel, pil in molčal. Mislil pa je veliko.

„Tako in tako. Recimo, da njeno bogastvo ni toliko, kakor govore predrzna usta... že hiša sama je jako čedna in tudi krčma, mislim, je več kakor cekin. Kaj pa tista hišica, tista železna hišica tam v kotu? Ni je postavila tja samo nalašč, za kratek čas, snubcem v poželenje in bridkost. Če ni mnogo notri, nekaj je! In zdi se mi celo, da je veliko lepih reči notri; tako pametna ženska, kakor je Liza, bi ne razkazovala prazne rešetke! Če ni orla notri, pa je vsaj vrabec!“

To je bila poštena misel Jarebova; vzklila je, pognala je globoke korenine, zelenela je in se je bohotno razrasla. Posebno pa ga je potrdilo v misli tole razumno uvaževanje: Liza je lepa ženska, v vseh ozirih koristna in prikupljiva ženska, ampak glas gre po deželi, da je bila darežljiva z občutki. Ne bom je vprašal, nič ne bom poizvedoval; ljudska govorica ne dela krivice nikomur in vsakemu je zapisano na čelu, koliko velja. Ozre se človek na to lepo Lizo, hudo mu je pri srcu, ampak v svoji bridkosti spozna brez prerekanja: veliko lepih čednosti je zbranih v tem telesu, bogoljubnega življenja pa ni, srce je preveč ljubeznivo in usmiljeno in Bog vedi, kakšna čuda so skrita za let in časa temnim zagrinjalom. Zdaj pa je stvar taka, da sili greh k čednosti, nespodobnost k spodobnosti, nevernost k pobožnosti, ponižanost k poveličanju. In iz

tega resničnega razmotrivanja se izkazuje, da je izmed dvanajsterih jogrov izbran le eden, kakor da je bil pokazal nanj božji prst: Liza, glej Jareba! — V vsej dolini šentflorjanski in morda v vsej prostrani slovenski domovini ni bilo v tistih časih bolj spodobnega in spoštljivega rodoljuba, kakor je bil Jareb. Zato je bilo naravno in ni moglo biti drugače, da se je ozrla Liza z dopadajenjem nanj in na njegove čednosti. Žena Jarebova bi ne bila več nespodobna in preusmiljena Liza, temveč spodobna žena najspodobnejšega moža.

Tako je dognal in premislil ter se je napravil nekoč na slovesno pot. Nikoli še ni bilo snubca, ki bi bil očem in srcu tako prikupen, kakor je bil Jareb tisti dan. Ves lep in dostojanstven je bil v dolgi, manirno zapeti črni suknji, v svetlem klobuku in sivih rokavicah. V desnici, med palcem in kazalcem, je vrtel tenko palico, v levici je držal eno samo, bahato razcvelo rdečo rožo. Miren smehljaj je bil na njegovih ustnicah, pod košatimi, gosposko zavihanimi brki; mirno so gledale oči, deleče vsemu svetu oproščenje in usmiljenje.

Ampak v tistem trenutku, ko je prestopil prag bele hiše nad klancem, se mu je čudno stisnilo srce. Tako se je stisnilo samo enkrat v življenju, v temni dobi, ki je mislil nanjo le ob tihih večerih, z zatisnjenimi očmi, v strahu in kesanju. Postal je v veži, zavzdihnil je in je stresel z glavo.

„Pojdi dalje, neprijazni spomin, pojdi dalje!“

In dalje je šel neprijazni spomin, ugasnil je kakor sveča v vetru.

Z umerjenim korakom, z mirnim smehljajem je stopil Jareb v izbo blage Lize. Stala je pred njim, tudi na njenih ustnicah je bil miren smehljaj. Miren, čudolep, ves angelski je bil njen smehljaj in Jareb sam se je začudil.

„Tako se ne smehljajo farovške kuharice . . . le enkrat sem videl tak smehljaj . . . dalje pojdi, nepoklicani spomin, pojdi dalje!“

Zmedle so se mu besede, ki so bile tako skrbljivo pripravljene, dostojno premišljene. Poklonil se je, napol iztegnil roko, bahata roža je vztrepetala.

„Liza, prišel sem, kakor ste slutili, da pridem nekoč. Če ste usmiljeni, dovolite, da sem vaš suženj in vaš mož . . .“

Ni govoril gladko, skoro trepetal mu je glas in oči so gledale v tla.

Takrat pa se je zgodilo, česar Jareb ni bil premislil. Liza ni iztegnila roke, da bi sprejela rožo. Mrtve so' visele roke ob životu, telo pa je omahnilo, obraz je prebledel. Jareb se je vzdramil, omahnil je tudi sam.

„Ali sem vas žalil, Liza?“

Prebledel je njen obraz, široko so gledale oči, ustnice pa so se nasmehnile. Okrenila se je, brez besede je stopila v drugo izbo in je tiho zaprla duri.

Dolgo je stal Jareb in je strmел, naposled pa je sedel za mizo in dekla mu je prinesla vina. Kolikor bolj je premišljeval, toliko bolj se mu je zdelo, da je ravnal zelo nespametno.

„Saj je že precej videla, ko sem odprl duri, da je moj obraz tako bahato zmagoslaven, kakor da sem že imel jabolko v roki! S ponižnostjo bi bil veliko več opravil in sploh je ponižnost zelo koristna čednost, v vsakem oziru . . . In zdaj je samo še vprašanje, koliko je zapravljenega, kaj je izgubljeno. Zdaj je sama tam, rad bi vedel, kaj počenja: morda kleči pred razpelom in moli za svojo in za mojo dušo; morda joka nad svojo mladostjo, mogoče je celo, da se smehlja v preveliki blaženosti . . . kdo bi vedel?“

Komaj je dobro pomislil, komaj je pokusil vino, se je vrnila v izbo. Nič več ni bil bled njen obraz, tudi njene oči so gledale jasno in samo globoko na dnu, skrita krščanskemu človeku, je ležala senca. Takoj je stopila k Jarebu, prijazno se je nasmehnila, prijazno mu je segla v roko in je sedla k njemu.

„Zdaj pa mi lepo oprostite, gospod Jareb, da nisem odgovorila na tiste imenitne besede. Tako globoko so me zadele v srce, da mi je bilo slabo in da se je zasenčilo pred mojimi očmi. Ampak zdaj je minila vsa slabost in lahko se pogovoriva, kakor se pogovarjajo krščanski ljudje . . .“

Jareb se je poklonil, prijetno nasmehnil, v srcu pa mu je zaključeval čuden nemir. „Ne pravi, da hoče, ne pravi, da noče; skrite so njene misli, morda so nespodobne, morda celo zavratne!“ je mislil natihem, pol plah, pol radoveden.

„Gospod Jareb, čast je velika, ki ste mi jo naredili, odgovoriti pa ne morem ne tako in ne tako. Zakaj vi, gospod Jareb, ste prvi in ste dvanajsti. Dvanajstero snubcev je bilo pri meni, dvanajstero src koprni po meni. Poslednji niste izmed njih, zakaj bližja vam je moja misel nego mnogoterim drugim. Tudi vem in spoznavam, kako resnične so vaše čednosti in kako iskrena je vaša rodoljubivost. Ampak toliko bo treba povedati brez hudobnosti in brez zamere, da imajo tudi nekateri drugi ljudje to ali ono čednost, ki se je bila izgubila v njih srce kakor popotnik v puščavo. Redke so te čednosti in zelo samotne, zato pa jih je treba spoštovati toliko bolj. Kaj je cekin bogatinu in kaj je siromaku? Bogataš ste v čednostih, siro-

mašen je ves drugi svet. Toda, o kako se razveseli srce, kadar ugleda med pustim kamenjem borno travco! Lepša je ta travca in bolj dopadljiva nego cvet na vrtu, roža med rožami . . . Zato sem sklenila, da ne porečem ne tako in ne tako, dokler se ne izkaže, v katerem srcu, ali siromašnem, ali bogatem, cvete tista čednost, ki vpira iskrene oči proti meni in drugam nikamor. So na svetu hudobni, lahkomiselni in malopridni ljudje, ampak Bog vedi, kaj se skriva lepega za tem grdim zagrinjalom; lepa je včasih hiša, izba nemarna; siv je včasih zid, stene so svetle. Dvanajstero je mojih snubcev, dvanajstero zaklenjenih src. V soboto pa bom vzela v roko ključ, v soboto bom spoznala, kateri od dvanajsterih mi je od Boga namenjen. Kar bo takrat reklo moje srce, bo reklo po pravici in za zmerom!

Spodobno je poslušal Jareb te modre besede, poslušal je spodobno, vesel ni bil.

„Niso torej očitne moje čednosti, niso se izkazale!“ je izpregovoril zlovoljen.

„Očitne so in izkazale so se, ampak kdor je videl lepo Vrhniko, bi videl rad še lepšo Ljubljano. Če so danes čednosti velike, kako velike bodo šele jutri!“

Sladko je bilo Jarebu ob teh prijaznih besedah, srce pa je ostalo nemirno, do sobote je bilo nemirno, plaho vprašujoče . . .

„Tako ali tako!“ si je mislil, ko je sedel pod ogledalom in se oziral po glasnem omizju, napol utopljenem v tobakovem dimu. „Tam je Hojzič, ves pijan je, svinja od vseh strani, in tam je Jerina, lahkomiselni pobič; s tem se ne bo možila, preveč je pametna; tam je tudi župan Frfila, v tobakovo meglo se skriva, ampak ne pomaga mu nič, ves svet vidi, da ni več za ženitev; in še tisti ljubljanski škric je tam, tista gnida, ki bi mu še dekline ne privoščil . . . Le nikar se nič ne boj, Jareb; nič se ne boj in ne pij veliko; ne pij veliko in čakaj, da zleze pod mizo ta hudobni Hojzič . . . Glej, poljubila ga je!“

Resnično je poljubila Hojziča lepa Liza, toda v tistem hipu je omahnil na obadva komolca in je takoj zaspal. Takrat je šinila senca preko njenega obraza, kakor na jok so se napele ustnice. Samo trenotek je bil; nato je vstala. Čudno se je izpremenil njen obraz, ves lep je bil in bel, otroško se je smehljal.

Jareb je vztrepetal, zazibalo se mu je pred očmi kakor v pijanosti.

„Kje sem videl ta obraz? Kaj sem ga v sanjah videl?“

Vse drugo za sivo meglo, še svetiljka je gorela zaspano, kakor iz daljave; le beli, čudplepi obraz se je svetil jasno izza megle, le nanj je lila nebeška luč; globoko pod njim so strmele pijane, začudene oči, kakor bradate, rogate glave zavrženih angelov pod bleščečim svetim Mihaelom.

Tolika je bila tišina, da se je Hojzič v sanjah prestrašil ter se vzdramil.

„Kam, Liza?“ je vprašal osupel in je iztegnil roko.

Liza ga ni videla, tudi ni slišala njegove plahe besede; in nikoli v življenju ni bil Hojzičev obraz tako resen in žalosten kakor v tistem hipu.

Tiho je stopila izza mize, stopila je k Jarebu.

„K tebi prihajam . . .“

V strahu in čudu so se spogledali; nikoli niso slišali tega glasu, nikoli enakega — prišel je nenadoma iz tujih krajev, iz daljnih spominov, tihi, komaj razločni glas zvona izza gore.

Jareb se je tresel; zmagoslavna, šumeča sladkost se je izlila v njegovo srce; toda pod sladkostjo, v globoki noči, je ležala nerazumljiva, težka slutnja, nerazločna, grenka misel, kakor črna rakev z belim križem na pokrovu. Lica so se mu svetila v lepi radosti, a ko je hotel vzdigniti roke, da bi jih razprostrl v objem, jih ni mogel vzdigniti.

„Bolán sem!“ ga je prešinilo.

In v bolni misli, ki je ležala pod sladkostjo in se je zgenila nezaželjena ob tej prijetni uri, je ugledal črno ptico, ki je zasenčila vso dolino šentflorjansko ter razprostirala silne peroti od Žalostne gore do Kórena . . .

(Dalje prihodnjič.)

Akord v molu.

Ija v jezni dan, tja v temni dan
po črnih vodah barka plove,
preteč se dviga prst Jehove
in jutru je večer neznan.

Kje so obali? Kje pristan?
Bled gleda tisti le bregove,
kdor nosi gosli javorove
in dušo polno zvezd in ran . . .

Vladimir Levstik.

Ženitba kancelista Jareba.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

III.

am lete misli, kam sanja spomin?

Dva človeka, oba mlada, oba lepa, gresta roko v roki pod kostanji. Ona je otrok; kdo jo je videl in je ni narisal devetkrat, ker jo je videl devetkrat in zmerom v svojem koprnečem srcu? Kdo je gledal njeno podobo in je pozabil nanjo in kdo se ni razveselil, ko jo je ugledal vdrugeč? Ofelija ji je bilo ime nekoč, tudi Margareta, celo Francka in Hanca. Kakor je izpremenila ime in obleko, takoj so jo spoznale vesele oči in so jo pozdravile.

Ofelija je bila ona; on ni bil Hamlet, temveč Polonij. Besede in misli so bile Polonijeve, Polonijev je bil glas in pogled; samo obraz je bil mlad, prijeten in gosposki, ampak tudi Polonij je bil nekoč mlad, predno je videl podlasico na nebu.

Lep večer je bil, kakor so lepi pomladnji večeri v senci kostanjev.

„Strahoma sem prišla nocoj!“ je govorila Ofelija. „Še zdaj, ko si ti poleg in me držiš za roko, me je strah.“

Polonij je molčal.

„Tudi tvojega molka me je strah in tudi tvojega pogleda, ki ni tako blag, kakor je bil zmerom. Reci lepo besedo, da bo moje srce utolaženo.“

Polonij je molčal.

Stala sta pod košatim kostanjem, globoko v senci; stisniti se je morala k njemu in stopiti na prste, da je razločila natanko njegov obraz.

„Kako si bled, kako hladan je tvoj obraz! Mrzla misel je v tvojem srcu, zato molčiš! Govori, da mi srce ne umrje od bojazni!“

Polonij se je narahlo in ljubeznivo izvil njenim rokam in je izpregovoril.

„Nerodnost je velika in razodeti ti moram, draga Ofelija, da sem v skrbeh. Tako in tako: sedanost je lepa, res lepa, toda Bog vedi, kaj nama dodeli prihodnost!“

Ofelija je izpustila njegovo roko.

„Kdo je govoril? Zdaj nisi ti govoril, niso bile tvoje besede! Več nisi, kakor si bil: drugačen je tvoj glas, tvoj obraz mi je neznan, še tvoja roka je ležala drugače v moji kakor prej, tvoji prsti se niso hoteli okleniti mojih. Ne ljubiš me!“

Polonij je bil v veliki zadregi, dasi je bil še mlad in ni še bil ugledal podlasice na nebu.

„Kako moreš trditi, Ofelija, da te ne ljubim, ko sem ti že tolikokrat in tako svečano dokazal svojo ljubezen! Pomisli, Ofelija, da sem te bil takorekoč vzdignil k sebi . . . par stopnic više, nego si stala poprej . . . saj veš . . . tako in tako . . . Jaz sem zdaj praktikant, lepo karijero imam pred seboj, zato ker sem soliden in zmožen človek . . . tudi oče hrani zame par lepih tolarjev in star in bolehav je že siromak . . . in teta Hana tudi nima prazne skrinje in tudi ona že kašlja . . . Vse to, glej, in vendar sem te bil izbral svojemu srcu . . .“

Ofelija je stala pred njim vsa mirna, okamenela in je strmela vanj s širokimi očmi.

„Kaj si ti to govoril?“

Polonij je bil užaljen.

„Seveda sem jaz govoril, kdo drugi? Kaj jih je toliko, ki se pogovarjajo s teboj? Ne zameri, ampak le razložiti sem ti hotel, da je zelo čudno in celo nevhvaležno, če dvomiš o moji ljubezni. Pomisli, da ni tako lahko, ubogati svoje srce in ljubiti, kamor kaže ta nezanesljiva vetrnica. Jaz, ki sem spodoben človek, sem ubogal vetrnico, ker sem si mislil: če gre veter od juga, zakaj bi ne šel z jugom? Kajti zmerom, tudi v neznatnih stvareh, celo v ljubezni, je nevarno in nespametno, da bi se meril človek z vetrom! . . . Če bi se bil meril ž njim, kaj bi se zgodilo? Vzdihoval bi jaz in tudi ti bi vzdihovala — neprijetna, črna senca bi ležala pred pragom moje karijere. Zdaj pa leži tam lep spomin in to je dobro znamenje!“

Tako je govoril Polonij in je bil vesel svojih besed. Ofelija se je smehljala, kakor se smehlja otrok, ki posluša osorno svarjenje iz ljubljenih ust in ne verjame osornosti, ker vidi samo ljubljena, tolikokrat poljubljena usta.

„Mislila sem, da si hud name ali da si žalosten; zdaj vidim, da si prijazen in vesel, ker se šališ z menoj. Govori dalje, tudi jaz bom govorila veselo!“

Polonij je spoznal, da so njegove besede, kakor so bile natančno in lepo umerjene, napravile čisto drugačen učinek, nego bi

se bilo spodobilo. Strnil je obrvi, z nemirnim pogledom se je ozrl na Ofelijo.

„Glej, resnično me ljubi!“ se je prestrašil.

In ko se je prestrašil, je pomislil nadalje: „Ker je očitno, da me ljubi, bi bila izgubljena in zapravljena vsaka pametna beseda. Zaljubljen človek je kakor otrok, ki si je zaželel bonbonov in kriči in ne mara drugega nič, ne palač in ne gradov in ne vseh bogastev tega sveta, temveč samo in edino bonbone. Kaj bi človek še govoril? Nespametno bi bilo še razlaganje in prerekanje, zakaj očitno je, da bo otrok kričal in da bo zahteval bonbonov in drugega nič. Zakaj bi mu ne dal bonbonov, da bo tiho?“

V svoji urni pameti je premišljeval Polonij in je dobro premislil.

„Nisem se šalil!“ se je sklonil k Ofeliji in ljubezniv je bil njegov glas. „Glej, kadar mi je nerodno pri srcu, so tudi moje besede zmedene in nespodobne. Če so bile nespodobne nocoj, tedaj si misli, da jih nisem govoril in da se ti je samo sanjalo. Tudi jaz bom mislil, da mi ni bilo nerodno pri srcu in da so le težke, ne še pozabljene sanje legle na mojo pamet in na moj glas. Tako in tako . . . Glej veselo, Ofelija, in nasmehni se!“

Ofelija se ni nasmehnila, tudi veselo ni pogledala in njene roke, ki so visele ob životu, se niso zgenile.

„Bolj resničen je bil prej tvoj glas!“ je izpregovorila tako tiho, da je komaj slišal njeno besedo in da je razumel bolj natanko, kakor če bi bila vzkriknila.

„Prosil sem te oproščenja, razložil sem in razžaljena si!“

Šele zdaj se je nasmehnila Ofelija. Nasmehnila se je, in ko je izpregovorila, je bil zelo miren, globok in tih njen glas.

„Koliko je bilo že besed, koliko si že govoril, dragi, koliko sem govorila jaz! In vendar je bila potrebna ena sama beseda. Samo zato si prišel nocoj, poslednjikrat si morda prišel, samo zato, da bi izpregovoril to edino besedo. Ves čas, ko si stal tam in si molčal, ves čas, ko si me gledal s tem hladnim pogledom, ki ga še nisem razumela, ti je bila v srcu tista beseda in ti je bila na jeziku. Dragi, zakaj je nisi izpregovoril?“

Polonij je bil še v globlji zadregi, ves zlovoljen je bil, zakaj resnično še ni bil ugledal podlasice.

„Več razume, nego je potreba, da bi razumela! Kadar ženska ljubi, je modrijan, prorok in vedež!“ je pomislil in je izpregovoril takoj z zelo resnim in očetovskim glasom.

„Roko mi daj, Ofelija, v oči mi poglej! Kaj ni ljubezni v njih?“

Čudo je — iz besede same, iz prazne, se porode solze, zasije luč. Sijale so njegove oči in so bile solzne.

Ofelija je vztrepetala.

„Verjamem ti, dragi, in ti ne verjamem. Zdaj so se zasvetile tvoje oči, kakor so se svetile nekoč; tvoj glas pa ni bil tisti, senca je bila v njem, razločno sem jo videla, kakor vidim senco pod kostanjem, ko je sam še ves v večerni zarji. In tudi tvoj smehljaj ni tisti; mrtev je, kakor od kamena; tako mirno se smehlja podoba, ki je nad oltarjem. Ne zameri mi nikar, da te ogledujem kakor blago, ki mi ga ponuja žid. Ko si me ljubil, sem gledala v tvoj obraz kakor v ogledalo, ki mi je vračalo moje lice in moje srce, oboje stokrat razsvetljeno od tvoje ljubezni. Oprosti mi, da gledam v to ogledalo tudi zdaj, ko mi ne vrača drugega nego bridkost in moje solzne oči!“

„Lep je večer, tudi njen obraz je lep in moje srce je slabotno!“ je prešinilo Polonija. „Zgodi se torej v božjem imenu!“

Stisnil je roko Ofeliji.

„Oklenil si se moje roke kakor še ne nocoj, ampak mrzla je tvoja roka!“

„Čuj, Ofelija! Brez nadaljnih besed! Med nama je bila senca nocoj, kakor da bi govorila preko plota. Zatorej je bolje, da molčiva, da greva s tihim slovesom, ti na desno, jaz na levo . . .“

„Za zmerom!“

Krepkeje ji je stisnil roko, globlje se je sklonil.

„Do jutri . . . Daj mi roko in tudi ti me stisni krepko, da bom čutil gorkoto tvoje dlani . . . Postoj! Še tvoje oči, daj, da pogledam . . . resnično, lepe so tvoje oči! In zdaj zbogom . . . mrači se že, noč je pod kostanji . . .“

Polonij je bil takrat še mlad, zato je bil zelo uren in previden; poljubil je Ofelijo na ustnice in je utonil v temno alejo, predno je Ofelija vzdignila roke, da bi jih položila na njegova lica . . .

To je bil prvi večer.

Drugi pa je bil še lepši.

Mračilo se je pod kostanji, prostrana ravan pa je bila še vsa v solncu. Ob vznožju holmov, pod bleščečim večernim nebom krepko in temno začrtanih, je ležalo mestece, tako nežno in čistobelo, kakor gosposka igrača. Od mesta in preko ravni se je vila globoka tiha struga v senci vrb, ob strugi se je svetila ozka bela pot. Tja je gledala Ofelija, na tisto belo pot, tja so bile učarane njene oči.

„Ni še mrak, še sije solnce . . . če bi me ljubil, bi prišel pred mrakom, ne bilo bi ga solnca mar; tako je prihajal nekoč . . . še predno sem pogledala prvokrat na tisto belo cesto, se je prikazal vesel pod kostanji in je hitel v klanec . . .“

Spominjala se je Ofelija in bilo jo je strah. Stala je v senci, za širokim deblom skrita, da bi je ne ugledalo nepoklicano oko.

„Njegovo oko bi me videlo, še za tem širokim deblom bi me zaslutilo, samo če bi odprl okno v mestu, če bi se ozrl proti holmu . . . Ko me je ljubil, še okna ni odprl, skozi zastor je videl mojo temno obleko in moj obraz, v senci, pod temi nizkimi vejami, za deblom, ko bi drugo oko komaj razločilo vrhove kostanjev . . . Nocoj me ne vidi.“

Ker je bila žalostna in trudna, je sedla pod kostanj, skrila je lica v dlani in nenadoma so vstali spomini, lepe misli so se vzdignile iz noči.

To je bil čas sladkih besed, velike pijanosti, življenja v solncu.

„Z menoj pojdeš, Ofelija, v lepe kraje, kamor naju kliče še lepša prihodnost. Izbral sem tebe, ker mi je ukazalo srce . . . kljub tej spodobni karijeri . . .“

Ofelija je vztrepetala.

„Ali je govoril tako? Ali so bile takrat tako puste njegove besede, ali je šele legla nanje in na njih tiho lepoto vsa žalost sinočnjega večera? Kdaj so bile resnične? Ali so bile resnične tedaj, ali so zdaj pod senco te žalostne resnice? Ti Bog, mi razodeni resnico!“

Odkrila je obraz, ko je začutila solze na dlaneh. Obraz je odkrila in skozi meglo, ki je bila zastrla njene oči, se je ozrla osupla v dolino. Mrak je bil tam. Nenadoma se je bilo spustilo solnce za hribe in mirno so stali nad ravnino rdeči oblaki. Ves v temi je bil že potok, široka črna proga se je vila od mesta do kostanja; tudi pot ob vodi se ni več svetila.

„Ne pride!“ je prebledela Ofelija.

„Ne pride več; ob oknu stoji, ob široko odprtem, odgrnjenem, in gleda proti holmu. Proti holmu gleda z neprijaznimi očmi, tiho se smeje, govori v svojem srcu: Zbogom, Ofelija, zbogom, oči, ki sem tolikokrat gledal vanje, videl v njih svojo mlado ljubezen in svojo največjo radost; zbogom, ustnice, ki sem jih tolikokrat poljubil in ki so mi bile studenec vseh posvetnih sladkosti; zbogom, bela lica, topla, žametna, ki sem jih tolikokrat božal in ki so sporočala mojim srečnim prstom tako prečuden pozdrav do mojega

srca; in nazadnje še z bogom, prsi, ve golobici beli, ki sem naslonil nanju svojo glavo, da bi sanjal o paradižu! . . . Tako govori, ko sloni ob oknu in gleda proti holmu . . .“

Z zastrtimi, široko odprtimi očmi je strmela Ofelija proti mestu. Tiho so plavale sence od neba, njene oči jih niso videle.

Sladek dvom je segel v njeno srce, tisti sladki dvom, ki je bridkosti tovariš, od Boga poslani.

„Ne sloni ob oknu! Ne vidi me, ne tolaži me z lažnivimi besedami! Kaj se ni že zgodilo, v tistih lepih časih, ko še ni bilo bridkosti na svetu, da je prišel prepozno, da je v tej lepi noči pokleknil predme in objel moje noge in da sem mu oprostila, še predno sem ga ugledala? . . . Še se svetijo tam oblaki, še pride!“

In ker so upale njene oči, niso videle črnih senc, ki so pregrnile vso ravan in vso božjo zemljo. Ne potoka ni bilo več, ne poti, ne vrb, tiho je sopla noč v dolini. Iz mesta so se svetile luči, trepetale so in mežikale, hudobna in neprijazna je bila njih tuja svetloba.

Hladen veter je zazibal kostanje.

Dolgo je gledala v mesto Ofelija, gledala je na pot, ki so jo razločile v senci njene žalostne oči, vso ravan je videla pod sabo in črne holme pod ugasujočim nebom, celo kmeta je opazila, ki se je vračal s polja tik pred mestom; golorok in gologlav je bil, motiko je imel na rami.

Kakor da bi bilo zastalo njeno srce: tako zastane srce, kadar plane življenje preko brezdna v neznano deželo.

Zastalo je njeno srce.

„Nisi prišel k meni; obljubil si, da prideš, in nisi prišel; jaz pa pridem k tebi, ker bi rada, da ti vidim v oči, kadar ti porečem adijo za zmerom!“

Velik val se je prevrnil v tistem trenutku v njenem srcu. Nikoli se niso tako nasmehnile njene ustnice kakor tedaj, prej nikoli. Grenkoba je bila v nasmehu, skoro spoznanje je bilo v njem.

Tudi v srcu je bilo morda spoznanje, toda še je bilo upanje preveliko; velik je bil val, ki je bušil ob skalo, ni bil prevelik.

„Noč je zdaj; svetle kakor zvezde so luči v mestu. Zdaj bi slišala od daleč njegov korak, tam pod vrbami bi ga slišala, na mehki poti. Zdaj bi slišala, če bi zaprl okno, če bi šel počasi po stopnicah, po trdem tlaku mimo gostilnice. Njegov glas bi razločila, če bi pozdravil na cesti tovariša ter se mimogrede razgovarjal ž njim. Njegov pogled bi videla, če bi se nestrpen in zlovoljen ozrl proti

holmu, na kostanje, k meni, in natanko bi razumela njegove besede, če bi izpregovoril: Ne zameri, prijatelj, mudi se mi, pozna je že noč! In pozdravljala bi ga od daleč z veselo, usmiljeno mislijo, ko bi hitel ob temni vodi in bi se oziral na kostanje upajoč, obupujoč, in bi prosil v svojem srcu: Oprosti, draga, koprnem sem, dokoprneti nisem mogel! —“

Še so razločevale njene oči drobne, trepetajoče luči v mestu; ravan pa so bile vso že popile velike sence, rezko in resno so stali črni holmi pod svetlim obzorjem. Sredi neba se je zasvetila zvezda, zamežikala je in je trepetala samotna.

Ofelija je stopila izza kostanja; nad holmom je stal mesec velik in rdeč; Ofelija je gledala v mesec, ki se je vzpenjal naglo više in je bil zmerom manjši in svetlejši. In bilo je, kakor da bi brala zapisano v tem hitečem mesecu:

„Ne pride več!“

„Nič več ne pride; čakala sem ga, on je stal ob oknu, slišala sem njegov tihi smeh in ga nisem razločila, ko se je oglasil nad menoj, v šumenju kostanjev . . .“

Hitela je v dolino; dolga, tenka senca je hitela ž njo preko tihih travnikov, ob potoku, proti svetlemu mestu. Baš v tistem trenutku, ko je šla mimo svetiljke, jo je srečal človek v dolgi suknji s privihanim ovratnikom; človek ji je pogledal mimogrede v obraz in se je hudo prestrašil; zakaj ta obraz je bil mrtvaški, trd in miren, kakor od belega kamena; tudi oči, globoke in temne, so gledale trdo in mirno.

Stopnice so bile temne in strme, toda stopala je varno, kakor da bi jo vodil za roko neviden vodnik.

Odprla je duri. Izba svetla, po izbi razmetana obleka, na mizi perilo in knjige, pred mizo velik, že do polovice poln kovčeg. Sredi izbe Polonij, ki prešteva in urejuje ovratnike, hrbet obrnjen proti durim.

Luč je zaplapolala v vetru, Polonij se je okrenil; omahnil je in obstrmel.

Ofelija je zaprla duri, stopila je k zofi, obesila je suktnjo, ki je ležala tam, preko stola in je sedla.

Ovratniki so padli na tla, Polonij je strmel in molčal, kolena so se mu tresla.

„Glej,“ je govorila Ofelija mirno in počasi, „ker ti nisi prišel, sem prišla jaz . . . K tebi prihajam . . .“

(Dalje prihodnjič.)

Ženitba kancelista Jareba.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

(Dalje.)

jen život se je narahlo zazibal, morda se je bila zazibala tudi izba pred njenimi očmi in za hip je ugasnil njen glas. Samo za hip. Nato so se ozrle nanj njene oči, velike in mirne, brez očitanja, skoro brez življenja.

„K tebi prihajam . . . nikoli še nisem bila v tej izbi, nikoli me nisi vabil . . .“

Polonij je vzdignil rameni in zamahnil z rokama, kakor slab igralec, ki se smehlja jokavo, ne ve, kam bi z dolgimi rokami, se prestopa z noge na nogo in bi najrajši, da bi bila igra pri kraju.

„Nisi me vabil v to prijazno izbo, da bi ti kuhala čaja in da bi se razgovarjala o najini lepi ljubezni in o lepši prihodnosti. Jaz pa sem hudo želela, da bi stopila nekoč v to izbo s tako lahkim korakom, kakor prestopi človek domači prag, in da bi sedela za to mizo, na tej zofi povabljena in poklicana. Ti si me vabil v gozd, tja si me klical, da sva se ljubila skrita človeškim očem; in vse tisto, kar je bilo meni paradiž, je bilo tebi greh in sramota.“

Ofelija je sedela mirno na zofi, život nekoliko upognjen, roke sklenjene v naročju; tudi njen glas je bil zelo miren, brez strasti in žalosti, kakor da bi deklamirala dolgočasno šolsko nalogo. Polonij je stal ob mizi s tako nerodnim in bridkostnim smehljajem, kakor ga še ni bilo na njegovem obrazu; zamahnil je z levico, zamahnil z desnico, prestopal se je in stresal z glavo. Ko se je Ofelija oddehnila, je stopil korak bliže, odprl je dvakrat usta in je poskušal, da bi izpregovoril.

„Tako in tako . . . jaz sem nameraval . . . tako in tako . . .“

Ofelija ni slišala njegovih besed in je govorila dalje s tistim mirnim, dolgočasnim glasom, ki je bil Poloniju čisto neznan in ki ga je veliko bolj vznemirjal nego besede same in njih misel.

„Zdaj, ko nisi prišel, kakor si obljubil, sem prišla sama, da bi videla, kako se ti godi, ker sem se bala, da si bolan. Nisi bolan in vendar nisi prišel. Ne bom te vprašala, zakaj si ostal doma, ko

si videl skozi to odprto okno, da te čakam pod kostanji; kajti vsak človek ima svoje skrivnosti. Ampak glej, ko sem te čakala pod kostanji, so prišle v moje srce čisto neznane misli in tudi zato sem prišla zdaj k tebi, da bi ti razodela te misli. Tako se bo zgodilo, da se bova poslovila prijazno in mirno, kakor se življenje poslovi od smrti.“

Spet se je oddehnila Ofelija, zazibala je z životom. Polonija pa je izpreletelo — napol je bil strah, napol je bila čudna sladkost. „Glej, razumela je, poslavlja se; toda poslavlja se tiho kakor polnočni duh, ki dahne pred slovesom bojazen in smrt v odrešeno srce; prijetnejše bi bile solze, slajši bi bil krik . . . Tako ne more človek ne do srca, ne do žalosti, še do odgovora ne, ker ne ve, kam bi privezal prvo besedo, kje bi jo priključil . . .“

Še predno je izpregovoril, se je ozrla Ofelija nanj z velikim, praznim pogledom; nato je povabila oči in je govorila dalje.

„Predno se posloviva, je potreba, da si pogledava še enkrat v obraz in da si razloživa, kaj se je zgodilo med nama. Zakaj tako ne bo nobenega srca več in nobene žalosti in mirno pojdeš v življenje, mirno pojdem v smrt. Ali se spominjaš prvega večera?“

Polonij je našel vrvico, da bi privezal prvo besedo; lepo se je nasmehnil in je vzdignil oči proti stropu. Ofelija je govorila hitro, zato da bi ne slišala njegove besede, ker je videla njegov pogled.

„Spominjaj se ga, ampak nikar se ne spominjaj besed, ki si jih govoril tisti večer. Samo mene se spominjaj; ker vem, da bo ta spomin velik v tvojem srcu. Kako je mogoče, poljubljati na ustnice in lagati, kako je mogoče, objemati okoli pasu in govoriti besede, ki niso porojene v srcu, temveč v sovražni pameti? To mi razloži!“

Tudi zdaj ni čakala njegovega odgovora in je govorila dalje.

„Mislila sem nekoč, da ljubi, kdor reče, da ljubi. Zdaj pa si mi razodel tako čudno resnico, da je še ne razumem, kakor je jasna in velika pred menoj. Zgodi se lahko, praviš, da izpregovori človek besedo, ki stoji sama zase, kakor v zraku, ki ni glas ne misli, ne srca, ki ne pomeni tistega, kar bi morala pomeniti, temveč ne pomeni ničesar. Res je velika umetnost, govoriti take besede; meni, ki nisem učena, je nedosegljiva; toda zakaj nisi govoril teh lepih in umetnih besed, ko si bil sam v tej izbi in so bile duri zaklenjene? Nobeden bi jih ne bil slišal, nobenega srca bi ne bile razparale, ti pa bi bil zadovoljen v svojem duhu!“

Polonij je bil zmerom bolj začuden; polagoma, ob natančnem in mirnem razlaganju Ofelije, se ga je loteval tih nemir. Nagnil je

život in je izpregovoril jecljaje, nerodnohlastno, da bi ga ne prehitel njen mrtvi, mrzli glas.

„Povej mi vsaj, čemu si prišla . . . kaj zahtevaš? Le reci . . . in če bo mogoče . . . po mojih skromnih močeh . . . ti ustrezem . . . Oprosti . . . prosim . . . potrpi . . . Res nisem mogel priti nocoj, res ne . . . saj že mnogokrat nisem prišel, ker nisem utegnil . . . pa nikoli nič . . . zdaj pa taka reč! . . . Oprosti, prosim, potrpi . . . Kaj si govorila? Ali sem prav razumel? Ofelija, ti praviš, da te ne ljubim! Ti, ki veš . . . oprosti, potrpi! . . .“

Ofelija ga je pogledala s tako odkritosrčno osuplim, otroško širokim pogledom, da je utihnil. Nato ga je vprašala, kakor vpraša človek znanca na cesti, mimogrede in le zaradi vljudnosti.

„Kdaj se odpelješ?“

„Ne vem še natanko . . . res še natanko ne vem, Ofelija . . . oprosti, da ti nadalje razložim . . .“

„Nocoj?“

„Kaj?“

„Če se že nocoj odpelješ?“

„Ne še nocoj, gotovo ne . . . Glej, Ofelija, saj ni tako hudo, da nisem prišel nocoj . . . nisem utegnil, res ne! Ampak jutri pridem . . . na vsak način pridem jutri . . .“

„Ali se sam odpelješ?“

„Saj moram vse ukreniti, urediti, pripraviti . . . pozneje, seveda...“

„Kam se odpelješ?“

„Natanko mi še ni znano, kateri kraj so mi izbrali, ampak...“

„Torej sam ne veš, kam potuješ?“

„To se pravi . . . zdaj se peljem . . . za nekaj časa, za par dni . . . v Kranj . . .“

„V Novo mesto?“

„Kam? . . . Ali sem rekel v Novo mesto?“

„Ne, v Škofjo Loko.“

„Tja torej . . .“

Polonijevo čelo je bilo potno; zameglil se mu je pogled, tudi misli so se mu zameglile. Zazdelo se mu je, da sedi na zofi nekdo drugi, ne Ofelija, da mu strme v obraz druge oči, čisto neznane.

Ofelija je vstala.

„Če se torej nocoj odpelješ, Bog s teboj in nikar ne misli name s hudim spominom, kadar ti bo lepo v življenju. Meni pa bo neprijetno in dolgčas v grobu, zakaj lahko je slovo od ljubljenega moža, grenka je ločitev od ljubezni.“

Stala je pred njim, pomislila je za hip s stisnjenimi ustnicami in strnjenimi obrvmi, kakor da bi se ne mogla domisliti poslednje besede, ki jo je bila določila morda že na stopnicah.

„Težka je ločitev od ljubezni . . .“ je ponovila razmišljena in je govorila nato hitreje, skoro prehlavno, kakor otrok, ki je bil prekinil deklamacijo in se domisli nenadoma pozabljenega verza.

„Če bi ti zdaj rekel: Pojdem in se ne vrnem več! — in če bi te ljubila, bi te objela okoli vratu z obema rokama in bi te ne pustila stran. In če bi se iztrgal in bi pobegnil, bi tekle solze po mojih licih in jaz bi pila te sladke solze. Tako pa nisi bil ti, ki si rekel: Pojdem! — in nisi ti, ki se tako hladno poslavljaš. Ne mogla bi te objeti okoli vratu, še tvoje roke bi se ne mogla dotekniti. Ti se nisi poslovil, ljubezen se je poslovila od mojega srca; tam pod kostanji se je poslovila. Bolj grenka je ta ločitev nego od matere in od očeta . . .“

Polonij je stal omamljen, kakor da je bil prišel zaspan in pijan v razsvetljeno dvorano; komaj je razumel njene besede, komaj je poznal njen obraz.

„Ofelija . . . saj pridem jutri . . .“

„Čakala bom . . .“

Tiho so se duri odprle in zaprle, Polonij je bil sam.

Dolgo časa je stal za mizo, s povešeno glavo, miren in top, brez misli. Naposled je pogledal proti durim, pogladil se je z dlanjo preko čela in oči in je pobral ovratnike, ki so bili padli na tla.

Pomislil je in kolikor dalje je mislil, toliko grenkejša je bila zlovolja v njegovem srcu. Zgibal je perilo, pospravljaj obleko, polagal obleko in perilo v kovčeg in debele kaplje so padale od čela na lice, od lica na tla.

„Lepa reč! Sama hinavščina je bila, kar je rekla, da me pričakuje jutri pod kostanji . . . tako dobro ve kakor jaz . . .“

Zalučil je srajco v kovčeg, toda takoj je pokleknil in je izgledil z dlanmi nelepe gube. Ko je vstal, je vzdignil suktnjo, ki jo je bila položila Ofelija preko stola; držal je suktnjo v roki in je sedel na zofo.

„Lepa reč! Spoznal sem jo in je nisem spoznal . . . Ko sem videl njen obraz, je bila še Ofelija . . . ko ga nisem videl več, ni bila več Ofelija . . . Kdo je lagal? Ali moje oko ali njen obraz?“

Naslonil se je na zofo, držal je suktnjo v rokah in je gledal v strop.

„Kar se še vidi iz te čudne megle, je edino, da je popolnoma zblaznela . . . Zmedlo se ji je nenadoma . . . jaz nisem medicinec . . .“

ampak toliko je gotovo, da se ji je zmedlo . . . Nikoli še nisem videl takih oči, nikoli pri pametnih ljudeh . . . Kaj je pripovedovala? O psihologiji je govorila — Ofelija o psihologiji! . . . Zelo žalostna je reč, ampak kamor človeka življenje vodi, tja ga vodi: naj se joka, naj kriči, naj brca na levo in na desno — kjer je njegov cilj, tam je! . . . Moj cilj je spodoben in rodoljuben . . . kakšen je njen cilj? Tako malo je spodoben kakor rodoljuben . . . Kaj je resnično in resno mislila, da se spojita kdaj sever in jug?“

Globlje v srcu pa je ležala sladkootožna misel.

„Glej, zaradi tebe je ugasnilo zdaj mlado življenje . . . Koliko tragedij se vrši in izvrši na svetu, ne da bi jih videlo človeško oko, ne da bi jih opeval navdušen poet! Ampak kdo je kriv? Jaz ne, temveč njeno premehko srce . . . Usoda hodi svojo pot in nikogar ni, ki bi ji smel stopiti pred noge brez strahu . . .“

Zaklenil je do vrha polni kovčeg in je šel . . .

Ko se je odpeljal vlak s postaje in je vozil še počasi in trudoma, je gledal Polonij v dolino, ki se je vsa svetila v mesečini. Natanko je razločil drobno senco, ki je hitela iz mesta po beli poti ob potoku, in natanko je videl, kako je izginila v senco črnih vrb.

Polonij je zavzdihnil globoko, legel je na klop in je zaspal . . .

Kmalu, ko je prišel v Ljubljano, je stopil v izbo mladega literata, ki je bil na glasu, da je nespodoben človek.

„Glej, nekaj lepega ti bom povedal, ampak praviti ni potreba naokoli, da sem bil pri tebi . . . Tako in tako . . . jaz sem rodoljub in spodoben človek . . . Ofelija se je utopila zaradi mene in zato sem prišel k tebi, da ti razložim to povest, ki bi ti bila prelepa snov za roman . . .“

Mladi literat mu je odgovoril:

„Prvič: tiste snovi, ki jih blebetavi ljudje ponujajo literatom, niso snovi, snov je kvečjemu blebetavec sam. Drugič: Polonij ni bil ljubimec Ofelije, temveč njen oče; in ko je bil mlad, ne verjamem, da bi se bila katerakoli Ofelija zaljubila vanj. Tretjič: če se je Ofelija vendarle zaljubila vate, je bila lahko še Ofelija, zakaj že sam sem videl Polonija, ki je jako dobro igral Hamleta; ampak če se je utopila zaradi tebe, ni bila Ofelija, in če je bila Ofelija, se ni utopila. In četrtič se mi zdi, da je vsa ta reč samo toliko zanimiva, kolikor dokazuje, da si ostal tista grda kanalja, ki si bil.“

Polonij se je poslovil razžaljen in zlovoljen

Kdaj se je vršila ta čudna zgodba? Kdo je posvetil v obraz mrtvecu, ki je ležal v temi, pozabljen in nerazódet, in ki je komaj v sanjah narahlo trenil z očmi, komaj vidno zganil s tenko roko? ...

Kam teko misli, kam sanja spomin?

Zatisni oči, preteklost; iz sence porojen, utoni v senco, greh! ...

IV.

V tistem trenutku, ko je ugledal Jareb črno ptico, se je razdelila megla, vse sence so se razmeknile, veseli gostje, pijani snubci so se vzdramili. Nič več ni plaval beli angel Mihael nad bradatimi zavrženci, temveč Liza, lepa krčmarica, je stala sredi izbe, Jareb je stal pred njo in se je priklanjal.

„Kakšna komedija?“ je vzkliknil Hojzič in je planil izza mize.

Mirno in spodobno se je okrenila Liza proti njemu, miren in spodoben je bil njen obraz.

„Nikar ne govorite o komediji, gospod Hojzič, zakaj nobenega komedijanta ni v moji izbi in vsi moji prijetni gostje so češčeni in češčenja vredni rodoljubi. Ako pa mislite, da sem storila komu krivico, ker sem iztegnila roko, kamor je ukazalo srce, tedaj je to jako nedostojna misel!“

Hojzič se je hudo razljutil; vstal je, še kozarca ni izpraznil, vzel je klobuk, vrgel ga je najprej na tla, nato ga je pobral in je šel.

Liza je gledala za njim z resnim pogledom, skoro je bila žalost v njem. Z ljubeznivosladkim smehljajem jo je tolažil Jareb.

„Ne bridkosti ob tej slovesni uri! . . . Za kom strmiš, Liza, na koga misliš? Naj gre, kamor ga žene pregrešno nagnjenje; in še potreba ni, da rečem: naj gre; ker itak pojde! Zakaj dvoje vrst ljudi je na svetu, dvoje natanko ločenih sort: na eni strani stojimo rodoljubi, ki nam je rodoljubna dolžnost vsega nehanja smer in pravilo; na drugi strani pa stoji Hojzičeva nespodobna druhal, ki se ne ravna po smeri in pravilu rodoljubne dolžnosti, temveč sploh po nobenem pravilu in nobeni smeri. Eden izmed njih, če ni bil Hojzič sam, je naredil nekoč, ko je šla procesija mimo njegovega okna, nekaj takega, kar se da samo natihem povedati . . . Kam, Liza?“

Liza se je bila okrenila, njene oči so bile razmišljene in so iskale. Toda niso iskale lehkomišelnega praktikanta Jerine, tudi ne spodobnega župana Frfile, celo ne rodoljubnega učitelja Šviligoja. V temo so iskale, v daljavo in v spomin . . .

Čudna tišina je ležala v izbi, čudna potrtość na obrazih; vzduh je bil ves težak in soparen. Župana Frfila je skelelo v oči in otiral si je potno čelo z velikim rdečim robcem; učitelju Šviligoju je bilo slabo in neznani ljubljanski škric se je držal na jok in ni vedel, kam bi se ozrl. Še uro poprej, še trenotek pred odločitvijo so bila vsa srca lahka in vesela, nič ni bilo strahu, nič zavisti in srda. „Kakor kane!“ so si mislili in zelo majhno je bilo upanje v vseh teh lahkih in veselih srcih.

„K tebi prihajam!“ je izpregovorila Liza in vsa radost je minila. Vojska pregrešnih občutkov se je izlila v srca, srd, zavist in bridkost ob sreči bližnjega. Gledali so na mizo z zlovoljnimi očmi: vino je bilo kislo, kruh je bil star, meso prepečeno.

„Tako pa torej pojdemo!“ se je vzdignil najprej župan Frfila; vzela je v roko kozarec, toda postavil ga je takoj spet na mizo in ni pil. Komaj je vstal župan, so vstali vsi drugi.

„Tako pa torej!“ je izpregovoril župan s slovesnim glasom. „Gospa Liza, tako pa se torej lepo zahvaljujemo za vse dobrote in prijaznosti. Hudo je, da je potreba odhajati iz te prijetne izbe, od te polne mize, ampak pozna je že noč in nobeno veselje, bodisi še tako veliko, ne traja dalj nego do konca. Lahko noč, gospa Liza, in Bog povrni!“

Tako modro je govoril župan Frfila in se je poklonil in je šel preko izbe z umerjenimi, spodobnimi koraki, kakor gre človek, ki hoče pokazati, da je globoko v srcu užaljen, ampak da tista užaljenost briga edino le njega in drugega nikogar nič. Molče je odprl duri, molče se je poklonil na pragu ter je ugasnil v temni veži.

Bolj tenak, bolj priljuden, pa tudi bolj nespodoben je šel za njim lahkomišelni Jerina.

„Lahko noč — obema!“ je rekel in ni ga bilo več.

„Lep pozdrav je lahko noč, ampak kadar je nečedna misel v njem, takrat ni lep pozdrav!“ je zaklical Jareb za njim z očetovskim, toda jako odločnim glasom; kakor je dolžnost odraslih rodoljubov, da poučujejo mladino.

Stala sta ob durih, Liza in Jareb, Liza na desni, Jareb na levi; Liza se je smehljala, toda razmišljen in nekoliko bled je bil njen obraz in molčala je; Jareb je gledal resno, dasi človekoljubno, odzdravljaj je z roko ter delil nauke po potrebi in priložnosti.

Tako so hodili mimo in so se poslavljali, kakor hodijo verniki ob darovanju mimo oltarja, postajajo in poljubljajo relikvijo: ljudomili stari župnik stoji v zlatem ornatu na poslednji stopnici pod

oltarjem, drži v roki okroglo, svetlo brušeno ogledalce in pobožne ustnice se sklanjajo; poleg stoji čemerni, rdečenosi cerkovnik ter briše za vsakim poljubom to svetlo ogledalce z blagoslovljenim bombažem.

Predzadnji je šel učitelj Šviligoj, zadnji je bil blede škric. Lepo se je poklonil rodoljubni učitelj Šviligoj, lepo se je nasmehnil, tudi roko je stisnil najprej na desni strani, nato še na levi.

„Verjemite, gospa Liza, da ni drugačne bridkosti v mojem srcu nego bridkost, da nisem bil deležen dobrote, ki je nisem vreden!“

Prijazno se mu je nasmehnila Liza za te lepe besede, Jareb pa mu je stisnil roko in je govoril ginjen:

„Ta moška in rodoljubna vdanost, ki ste jo zdaj pokazali, velespoštovani gospod učitelj Šviligoj, je vam samim tako resnično zaslužena čast, kakor je meni nezaslužen poklon; prosim vas v imenu svojem in svoje ljubeznive neveste, ostanite nama prijatelj v sreči, kakor ste nama bili prijatelj v dobi strahu in upanja!“

Šviligoj je bil ginjen in je šel, na klancu, pod svetlim nočnim nebom, pa je pomislil:

„Resnično, velik rodoljub je kancelist Jareb!“

Poslednji je šel škric; suh je bil in dolg in njegov obraz je bil žalosten.

„Zakaj pa tako?“ je vprašal med durmi.

„Saj je bilo zapisano: kakor bo ukazal glas mojega srca, tako se bo zgodilo!“ je odgovorila Liza.

„Zakaj pa ni drugače ukazal? Zakaj pa ste me klicali, da zdaj tako stojim med temi durmi?“ se je razjezil škric.

„Kar je Bog razodel v svoji modrosti, tega človek ne prevrne!“ ga je tolažil Jareb z usmiljeno besedo. „Kar pa se klicanja tiče, bodite uverjeni, blagorodni gospod, da vas takorekoč nihče ni klical in še komaj, če vas je vabil. In bolje pristoji izobraženemu rodoljubu, če se vljudno zahvali za podeljene dobrote, nego če zmerja dobrotnika. Pozna je že noč, dolga in nevesela je naša pot, zato pojdite z Bogom!“

„Pa grem!“ je rekel škric in je šel.

(Konec prihodnjič.)

Ženitba kancelista Jareba.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

(Konec.)

arahlo so se zaprle duri za njim, ob durih pa sta si stala nasproti Liza in Jareb.

„Liza!“

Komaj je stopil k nji, komaj je iztegnil roko, se je umeknila in strog je bil njen pogled.

„Tja sedite, gospod Jareb, na tisti stol, kjer ste sedeli, da vam napolnim prazni kozarec in da se porazgovoriva; zakaj po glasni in veseli družbi si želi srce tihe besede.“

Jareb je sedel, Liza mu je sedla nasproti in mu je natočila kozarec. Ko je videl Jareb njen hladni, tihi obraz in ko je videl, kako se je tresla roka, ki je držala steklenico, je začutil v srcu rahel nemir.

„Spodobno je bilo moje vedenje,“ je pomislil, „ampak človek nikoli ne ve, kje preži luža na nepreviden korak. Morda je bila samo beseda, morda je bil samo pogled, ampak že beseda in že pogled je dovolj, da zaključuje nezaupnost v srcu!“

Liza je natočila tudi sebi, vzdignila je kozarec, trčila sta zvonko in sta pila. Lizi so narahlo zardela lica, tudi tihi smehlaj se je spet prikazal na njenih ustnicah.

„Gospod Jareb, pomeniva se torej pametno in brez ovinkov. Vam se že narahlo belijo lasje, posebno ob sencih se pozna in tudi na temenu se že pojavlja pleša, dasi je skrbno in prijetno zakrita. Jaz, sirota, pa sem vdova in polno, izkušenj in izkušnjav bogato življenje zakrivajo leta z usmiljenim plaščem. Zatorej mislim, da ni potreba nič lahkomiselnih, mladostno koprnečih besed, temveč da govoriva o prihodnosti s tistim mirom in s tisto lepo pametjo, kakor govori trgovec o kupčiji. Kdaj, mislite, da bi se vršila poroka: čez dve ali čez tri nedelje?“

Jareb je bil osupel in skoro vznemirjen,

„Tako brž?“

Liza je pogledala zlovoljno.

„Prej, zdi se mi, se vam je mudilo? Rekla sem, da ni potreba med nama nič mladostno koprnečih besed, zato ker ni ljubezni med nama — gospod, kaj je ljubezen? — in tudi zato, ker se s takimi besedami stvar zavleče, tako da je nazadnje pusta in zoprna. Kdor hoče napraviti dobro kupčijo, skrbi, da jo napravi čimprej, že zaradi obresti; tako bova storila tudi midva.“

Jarebu je šumelo v ušesih; lovil se je, da bi našel misel, toda našel ni nobene.

„Kar se ljubezni tiče, gospa Liza, lahko rečem —“

„Kar se ljubezni tiče, sem že povedala, kako da je!“

Vstala je in je odprla tisto železno kajbico v kotu, ki jo je ogledoval Jareb tako rad in s tako prijaznimi očmi. Vzela je iz kajbice debelo knjigo in jo je položila na mizo pred Jareba.

„To je moj račun in moje premoženje!“

„To se reče . . .“ se je smehljaj Jareb napol v zadregi, napol v tihi radosti. „To se reče, gospa Liza, da ste jako vestna . . . tako in tako . . . jako natančna gospa . . .“

Pregledal je račune, z urnim pogledom je premeril kolone.

„Resnično . . . jako natančna gospa . . . Komaj sem vreden . . .“

Gledal je in od osuplosti in veselja mu je šinila kri v lica.

„To premoženje, gospa Liza, je zelo lepo premoženje . . .“

„Je najino!“

„Najino . . . tako in tako . . . da sem vedel, da sem poznal od blizu to lepo knjigo . . . z večjim spoštovanjem, z večjo ponižnostjo bi se bil približal . . .“

„Jaz sem vam povedala, koliko je vredno moje krilo, zdaj pa mi razložite, koliko je vredna vaša suknja; da bo stvar dognana!“

„Tako in tako . . . od tete . . . toliko in toliko . . . od očeta . . .“

„Prinesite mi jutri vse lepo napisano, urejeno in potrjeno . . . in potem bova govorila dalje.“

Liza je vstala, Jareb je sedel osupel, kakor pijan.

„Kaj sem storil, Liza?“

„Pozna je že noč, gospod Jareb, glejte, in tudi svetiljka že skoro ugasuje . . .“

Jareb se je nasmehnil samo na eni strani ustnic.

„Pa če ugasuje svetiljka, zakaj bi ne ostal?“

Nasmehnil se je, toda v tistem hipu se je hudo prestrašil. Liza je prebledela in je strmela nanj s praznimi, čisto neznanimi očmi.

„Videl sem jo nekoč . . . kakor stoji zdaj pred menoj, sem jo videl!“ mu je šinilo mimo pameti; tako se zdi otroku, da je šinil preko stene velik strah; zajoka in pozabi takoj.

„Kaj sem vas razžalil, Liza?“ je jecljal. „Na kolenih prosim . . .“

Počasi je stopila Liza k svetiljki in je privila luč; ustnice so se hotele smehljati, toda obraz je bil bled in tudi ona je jecljala, da je komaj razumel njene besede.

„Resnično že ugasuje luč . . . pozna je noč . . . pojdite zdaj . . .“

Jareb je vstal, s previdnimi koraki, z zibajočim životom je stopil bliže . . .

Počasi je iztegnila Liza roko, Jareb je ostal sredi izbe.

„Lahko noč!“ je izpregovorila Liza in se ni ozrla nanj.

„Najina zaroka je bila nocoj, Liza; en sam poljub, na čelo samo . . .“

Liza se je resnično nasmehnila.

„Trgovca, ki delata kupčijo, se ne poljubljata . . . vsaj ne, predno sta kupčijo dognala . . . Lahko noč!“

Ponudila mu je roko, Jareb se je globoko sklonil ter se je dotaknil te okrogle roke z ustnicami . . .

„Vse je dobro, gladko in prijetno!“ je premišljeval, ko je bil na klancu. „Da bi le teh oči ne bilo, ki se ozro nenadoma na človeka, da ga je strah. Tiste oči . . . vidi jih človek in takoj se mu zdi, da jih je videl v najnemarnejšem trenutku življenja, ob tisti uri, ki je pozabljena za zmerom, pokopana pod težko gomilo. Razmakne se gomila, ura bije, ki je odbila zdavnaj, in kakor velike spačene sence na zidu se prikažejo nelepi spomini . . .“

Ozrl se je na klancu; eno samo okno je bilo še svetlo v krčmi in v svetlem oknu je ugledal črno glavo; ne obraza ni razločil, ne oči, in vendar ga je prešinilo po životu kakor strah.

„Tam sloni . . . gleda za menoj, name ne misli. Tako gotovo ne misli name, kakor gotovo me ne ljubi. In če sem se zmotil v svoji pameti in če vendarle misli name, tedaj misli name s hudim in neprijaznim srcem . . . Glej, človek, srečen bi bil lahko nocoj . . . Po dolgi in strmi poti si stopil na hrib, lahko bi se oziral z veselim pogledom po svojem prostranem bogastvu, lahko bi rekel: šel si, hodil si po tem dolgem klancu z rodoljubno potrpežljivostjo in zdaj si prišel; odpočij si zdaj, ni treba dalje, tudi zmerna zadovoljnost je čednost rodoljuba. Zakaj se ne oziram z veselim pogledom, zakaj ni zadovoljno moje srce? . . .“

Vsa tiha je že bila dolina šentflorjanska, ko se je vračal Jareb v svoj samotni dom. Mesec, bel in bleščeč, je hitel nad dolino, tiho in slepo so stale koče, črno drevje je molčalo.

Težko je bilo srce Jarebovo, tako plaha in slabotna je bila radost v njem, kakor plapola nad črno gomilo pohlevna luč, predno ugasne.

Ko je stopil v svojo izbo in zaklenil duri, ga je izpreletelo prvikrat bolno čuvstvo samote. Stal je sredi izbe, pritisnil je nenadoma obe dlani ob senca in v tistem trenutku se mu je zazdela prihodnost tako temna in žalostna kakor preteklost.

„Kaj sem storil?“ je zavzdihnil v svoji bridkosti. „Kaj sem storil, o Bog, da si pregrnil s to neblago senco mojo največjo radost? Veliko sem grešil, veliko sem se pokoril in zdaj, mislim, je račun dognan in podpisan . . .“

Legel je in dolgo je ležal in strmел v temni zid, predno je zaspal. In ko je zaspal, so prišle hude sanje.

Nenadoma je stopil predenj deželni poslanec in narodni prvo-
boritelj doktor P., ki je bil nagle jeze.

„Tako ne pojde več dalje, kancelist Jareb! Ali je človek rodoljub ali pa je izdajalec! Ali izvršuje svoje rodoljubne dolžnosti ali pa jih ne izvršuje! In vsaka stvar, ki ima začetek, ima tudi konec!“

Hudo se je prestrašil Jareb, trepetal je in se je priklanjal.

„Zmerom sem vestno izkušal, da bi izpolnjeval s potrebno popolnostjo svoje rodoljubne dolžnosti . . .“

Dr. P. pa se je strašno razjezil, kakor se razjezi človek, ki brani pravico in mu ugovarja krivica s hinavsko besedo.

„Ali se to pravi vestno izpolnjevati rodoljubne dolžnosti, če si preoblečete nogavice dvakrat na teden namesto vsakih štirinajst dni? Ali se to spodobi za krepostnega sina tega slovenskega naroda, ki je po svoji ogromni večini poljedelski narod? In kaj pa tisti brki, tisti zavihani brki? Jugoslovani si ne vihajo brkov, gospod! Stran ž njimi!“

In dr. P. je stopil k Jarebu in ga je z obema rokama krepko potegnil za brke . . .

Zlovoljen in poten se je vzdramil Jareb.

„Sanje o paradizu bi morale rasti iz mojega srca nocoj, in kakšne sanje rastejo! Vsa sreča, ki sem jo dosegel — kakor da jo je dosegel kdo drugi in kakor da strmim vanj z zavidnimi očmi. Iščem in ne najdem radosti v tem nehvaležnem srcu . . .“

Zavzdihnil je, zaspal je nemiren in žalosten.

In ko je vdrugič zaspal, je stal pred njim župan Frfila, z otožnim pogledom je gledal nanj in je zmajeval z glavo.

„Zakaj majete z glavo, gospod župan Frfila?“ je vprašal Jareb in obšla ga je čudna bojazen.

„Zato majem z glavo,“ je odgovoril župan Frfila, „ker ne morem drugače. Kdo bi ne majal z glavo, če vas pogleda? Saj nimate brkov več in hudo osiveli so vam lasje . . .“

Prestrašil se je Jareb, planil je in se je vzdramil.

„Oprosti, Bog, da ti s takimi sanjami povračujem dobrote . . . Ne bilo bi treba takih sanj nocoj!“

In vendar je ostal in je prižgal luč in je pogledal v ogledalo s skelečimi očmi. Nekoliko razmršeni so bili brki, lasje pa so bili bujni in temni in so se belili samo na sencih tako narahlo, da bi razmišljen pogled ničesar ne opazil.

Še globlje se je razsrdil Jareb.

„Glej, več sem verjel sanjam nego resnici! Lepa in blaga je bila resnica, moje srce pa je ni občutilo, ostalo je hladno in plaho. Komaj so prišle nespametne sanje, sem jim verjel in sem se jim ves vdal . . . Prevelika je moja sreča, neprimerno plačilo za moje skromno rodoljubje, zato je hotel Bog, da uživam to srečo kakor nahoden človek sladko jed: uživa, toda okušati ne more in vsa sladkost je zapravljena . . .“

Zaspal je vtretjič.

In ko je zaspal, se je odgrnilo nebo na zahodni strani, kakor da je bilo šele pravkar zašlo rdeče solnce. V tisti mirni luči spečega solnca se je nenadoma prikazal droben in zelo bel obraz. Ženska se je bila vzdignila izza holma, hitela je jako urno po klancu nizdol; očitno se ji je mudilo. Ves klanec je bil v senci, samo njen obraz se je svetil tako čudno, kakor da bi bila luč v njem in ne na oni strani, na večernem nebu. Nenadoma je postala, zasenčila je oči z dlanjo in je pogledala v dolino šentflorjansko. Jareb je stal ob oknu, umaknil se je trepetaje, toda umaknil se je prepozno. Ugledale so ga bile njene oči in so ga pozdravile veselo, tudi roko je iztegnila in glavo je nagnila. Daleč je bila, toda slišal je njen glas, kakor da bi govorila ob njegovi rami; zakaj tiha je bila noč.

„K tebi prihajam . . . zato prihajam k tebi, da bi videla to prijazno izbo, da bi ti sedela nasproti na tem lepem divanu in da bi ti kuhala čaj . . . Zakaj me nikoli nisi vabil? . . .“

Jareba je pretresel mraz po vsem životu; ko se je vzdramil, je ležala odeja na tleh in zobje so mu šklepetali.

„Razodel sem se . . . v teh hudih sanjah . . .“ je pomislil in se je sklonil iz postelje, da bi pobral odejo. Toda komaj se je zganil, je segla tista iztegnjena, bela, pozdravljajoča roka v njegovo srce kakor svetel meč; izpustil je odejo, planil je iz postelje in se je opotekel k oknu.

Nebo je bilo svetlo, vse posuto z zvezdami; zdavnaj že je ugasnila večerna zarja in črni so bili holmi.

„Tudi zdaj sem verjel . . . nisem verjel sanjam, hudemu spominu sem verjel . . . Grobar, nasuj gomilo za hišo visoko, nasuj jo do neba . . . Nasuj, grobar, da se ne vzdigne več tista bela roka, da se ne prikaže več tisti beli obraz . . . Kajti . . . spodoben rodoljub sem in hodim v cerkev! . . .“

Trepetal je ob oknu od mraza in od bojazni; skeleče, zaspane, napol še sanjajoče oči so gledale v noč. In ko so gledale, so zastrmele, razširile so se v veliki grozi.

Zatemnilo se je nebo; vzplapolale so silne črne peroti od vzhoda do zahoda; ena perot se je dotikala Žalostne gore, druga je trepetala nad Kórenom; dolgi vrat se je zvil, približala se je črna glava in Jareb je ugledal tik pred sabo velike, zelene, steklene oči . . .

* * *

Čez tri nedelje je gledala dolina šentflorjanska poroko, kakršne ni gledala prej nikoli. Župan Frfila je stal med svati, zmajal je z glavo in je rekel: „To pa to!“

Lepa je bila gospa Liza, goreče ljubezni vredna; gorečih pogledov brez števila je poljubljalo njena lica. Vsa bela so bila tista lica, vsa deviška, ves tih in deviški je bil njen sramežljivi pogled. Ampak še veliko spodobnejši in še večjega občudovanja vreden je bil Jareb. Mnogo je bilo rodoljubov v cerkvi, mnogo jih je bilo tudi med svati. Toda Jareb je bil spomenik rodoljubja, je bil rodoljubja simbol. Resen je bil njegov obraz. Ampak v resnobi so bile zbrane in so se izražale vse rodoljubne čednosti, kakor smehljajoča ljudomilost, visokostna in vendar tako blagodejna in poučevalna modrost, hkratu pa tudi spodobna in posebno višjim slojem tako lepo primerna ponižnost. Dolgo črno suknjo je nosil Jareb in bel telovnik; tudi rokavice so bile bele in bela roža je bila v gumbnici.

Kje je pero, da bi opisalo tisto slavje? In kje je ono, da bi opisalo navdušenost naroda? . . .

Gospa Liza je bila bleda in se je spoteknila na stopnicah, ko se je vračala iz cerkve.

* * *

Po tihem potu, skrit in sam, je šel Jareb v urad. Noge so se mu tresle, globoko upognjen je bil njegov život.

„Hej, Jareb!“ je zaklical Hojzič od daleč.

Komaj se je ozrl Jareb, odzdravil ni.

„Siv si, Jareb, siv si in suh!“

Resnično so bili čisto beli Jarebovi lasje in zelo upala so bila njegova lica.

„Saj še teden ni od poroke!“ se je smejal Hojzič. „Lepa reč!“

Nič ni odgovoril Jareb, tih in upognjen je šel mimo, tih in upognjen je stopil v urad. Ogovoril ga je človek, odgovor je bil prestrašen pogled . . .

V veži je stal župan Frfila in je pripovedoval Jerini, ki se je smejal škodoželjen.

„Po poroki je gorela luč vso noč do jutra. Po noči, opolnoči, se je razlegel krik . . .“

Jerina se ni več smejal, župan Frfila je namršil obrvi.

* * *

Kje si, svatovska krčma nad klancem? Kje si zdaj, svetlo znamenje nad dolino šentflorjansko? In kje ste vi, koprneči snubci? . . .

Tiha je hiša, mrtva so okna; človek gre mimo in se pokriža.

Devet tednov po svoji veseli poroki je umrl žalostno rodoljubni kancelist Jareb, in ko so odpirali drugo jutro duri in okna in ko so prihajali pogrebci, ni bilo gospe Lize v hiši in tudi ne v dolini šentflorjanski. Brez besede in brez sledu; šla je, kakor gre hud spomin, ki se prikaže nenadoma in izgine, da ostane za njim samo še žalostna misel.

Makovo polje.

Polje, polje, kakor kralj v škrlatu
se mi zdiš,
kot junak, ki pal je v svojem zlatu,
krvaviš.

Kot da dalja v ognju je splamtela,
mak žari,
kot da večnost tu je skrvavelá
srčno kri.

Vojeslav Molè.